

KUPUJTE IBA OD PREDAJCU S PREUKAZOM

NOTA BENE

2,40€ polovica pre predajcu

Apríl 2021/237

VITACI

Rozhovor
Cýba nám hygge
a maňana

4

Reportáž
Musíme si pomáhať

8

Fenomén
S hlavou v oblakoch

12

Reportáž
Kto sa to ozýva

15

Rozhovor
Zajtra sa môže
stať hocičo

18

Fenomén
Neobyčajné
mestské vtáky

28

Pútnik
Tancujúce božstvá

34

**Z vtácej
perspektívy**

Pozorovať vtáky je ako čítať básne. Väčšine z toho nerozumiem, ale vzbudzuje to vo mne úžas a nehu. Aj drsniak Charles Bukowski v jednej básni priznáva, že v srdci skrýva modré vtáča.

Slávny perzský epos z 12. storočia o putovaní vtákov spracoval v dychvyrážajúco krásnej knihe Ptačí snem výtvarník Petr Sís. V symbolickom príbehu sa vtáci pod vedením dudka vydajú hľadať bájneho vtáčieho kráľa Simorga. Aby ho našli, musia preletieť sedem údolí – Hľadania, Lásky, Porozumenia, Odstupu, Jednoty, Úžasu a Smrti. (Ilustráciu k pôvodnému eposu nájdete na strane 2.) Vtákom sa do toho najskôr príliš nechce. Ten má rád svoju klietku, ten svoj rybník. Prečo opustiť to pokojné šťastie, ktoré si užívajú? Načo sa starať o srdce? Múdry dudok im pomáha zbaviť sa pút pochybností, ktoré im bránia v ceste. „Snažím sa nájsť cestu,“ hovorí posadnutý vták, ktorý sitom presieva hlinu. Dudok na to: „Keď si pripadáš prázdny, otvor svoje srdce, nech sa ním môže preháňať vietor.“

Ako mnohé veľké diela, aj táto báseň je príbehom našej duše. Náš ľudský svet sa odjakživa prelína so svetom vtáčím. V starom Egypte verili, že duše nebožtíkov v podobe vtákov žijú v korunách nebeského stromu. Starí Rimanovia zas pred každým veľkým rozhodnutím pozorovali znamenia posvätných vtákov prostredníctvom vtáčích veštcov – augurov.

Aj keď nás vtáky už tisícročia fascinujú, nesprávame sa k nim vždy najlepšie. Nadradujeme naše potreby nad všetko ostatné a milióny vtákov a iných zvierat trpia vo veľkochovoch a z prírody miznú druhy, ktoré sa vyvíjali milióny rokov. A že by tento postoj prospieval aj nám, sa tiež nedá veľmi povedať.

Pomohlo by nám trochu vtácej perspektívy. Na titulke tohto vydania sme sa pozreli na svet z pohľadu vtákov – vo farbách, v akých nás vidia vtáci a z nadhľadu. Z výšky je totiž aj človek len malou bodkou v širších súvislostiach. Aj naši politici by občas mohli vybehnúť do lesov a polí. Namiesto vtáčích veštcov nech si pribalia pár ekológov, ktorí im vysvetlia, prečo miznú vtáky a čo s tým treba urobiť.

Od detstva ma fascinovali rozprávky o ľuďoch, ktorí rozumeli reči vtákov a zvierat. Vtáčiu reč trénujem s našimi agaporniskami Kiwi a Charlie, odkedy prileteli na mamin balkón ako ukričaný darček z neba. Pre moje pokusy majú, až na občasné zarazené pohľady, veľké pochopenie. Vytrénovali ma dosť na to, aby som svojou „agapornštinou“ mohla ohurovať miestne psy a mačky. Ale už musím končiť, práve dostávam pomerne jasné signály, že mám zhasnúť svetlo a ísť spať.

Sandra Pazman Tordová, šéfredaktorka

NOTA BENE

4 2021

Editoriál

3

Chýba nám hygge a maňana

 Jana Čavojská Jana Čavojská, Ján Dobšovič

Pre primára neurologického oddelenia nemocnice v Skalici Vlastimila Serdahelyho je birdwatching životná filozofia. Relax, upokojenie, únik od civilizácie. V nemocnici vidí, čo spôsobuje stres.

NOTA BENE

4 2021

Rozhovor

4

Lekársku profesiu si vybral, keď dostal jeho otec zástavu srdca. Vlastimil Serdahely mal vtedy štrnásť rokov a prežil pocit obrovskej bezmocnosti. So životom mal iné plány. Chodil na športové gymnázium, robil atletiku. Bol asi prvý študent športového gymnázia, ktorý sa dostal na medicínu. Neurológia prišla náhodou, pôvodne sa chcel venovať ortopédii. Dnes je primár Neurologického oddelenia nemocnice v Skalici. Primárne cerebrovaskulárne centrum, ktoré vedie, získalo medzinárodné ocene-

nia za kvalitu poskytovania liečby pri cievnej mozgovej príhode.

O mozgu sa neustále dozvedáme nové veci. Patrí neurológia medzi medicínske smery s najrýchlejším pokrokom?

Určite. Keď som začínal, hovorilo sa, že neurológ toho veľmi veľa vie, ale na pacienta sa len pozerá a nedokáže ho liečiť. Obrovské pokroky sa urobili hlavne v liečbe cievnych mozgových príhod. Pribudli moderné spôsoby zobrazovacích a iných

diagnostických vyšetrení. Máme novú liečbu Parkinsonovej choroby, autoimunitných ochorení, demencií a migrény. Situácia sa každý rok zlepšuje.

Dorazia tieto zlepšenia rýchlo aj do malej nemocnice v slovenskom mestečku?

Medicína je globálna. Neexistuje slovenská medicína alebo slovenské medicínske vzdelanie. Kongresy sú medzinárodné. Paradoxne, v krajine, kde vládne chaos a nie sú jasne

určené pravidlá, si jednoduchšie zaviedete vlastné, pokrokové.

Netúžili ste pracovať vo veľkej nemocnici?

Medicína sa dá robiť kvalitne aj na malom pracovisku. Máme rovnaký CT prístroj, magnetickú rezonanciu a certifikované laboratóriá ako veľké nemocnice. Vážnejšie prípady odosielame na diagnostiku a liečbu na špičkové pracoviská v Bratislave, ale niektorých komplikovaných pacientov máme liečených i v Nemecku

a Francúzsku, raritné ochorenia sa diagnostikujú v laboratóriách v Londýne. V rámci globalizovanej medicíny sa neoplatí mať diagnostiku takých ochorení na každom pracovisku.

Koho najčastejšie liečíte?

Veľká časť hospitalizovaných pacientov má ochorenia chrbtice a pohybového aparátu. Okrem bežnej konzervatívnej a infúznej liečby robíme invazívnu vertebrológiu, realizujeme rôzne typy obstrekov, ozónoterapiu. V posledných rokoch sa venujeme najmä problematike cievnych mozgových príhod. Trombolýza, teda rozpúšťanie zrazenín v mozgu, a trombektómia, mechanické odstránenie zrazeniny z mozgovej tepny, dokážu pacientovi závažným spôsobom zlepšiť život. Keď záchranná služba vezie pacienta do nemocnice, sme už dopredu informovaní cez trombolytický mobil, celý tím čaká na CT, diagnostika prebehne do pár minút a... (zvoní telefón). No a tu to je. Trombolytický mobil.

(Vzápätí sa udeje situácia, ktorú mi Vlastimil Serdahely práve opísal: volá mu posádka rýchlej lekárskej pomoci, ktorú zavolali na výjazd k pacientke s cievnu mozgovou príhodou. Vlastimil Serdahely položí lekárovi pár otázok, potom si vypýta k telefónu pacientkinho manžela a vypýta si informácie o tom, čo sa stalo. Vzápätí dá pokyny zdravotníkom. Zloží a povie, že do príchodu sanitky máme ešte štrnásť minút.)

Ako rýchlo musí byť takýto pacient v nemocnici, aby ste mu dokázali pomôcť?

Mozog je zachrániteľný v priebehu prvých hodín. Takže celý systém je postavený na extrémne rýchlej mobilizácii. Krajské operačné stredisko, záchranky, ktoré nás kontaktujú cez trombolytické mobily, v nemocnici neurológ, CT-čko, laboratóriá. Pacienta privezú priamo na CT. V priebehu niekoľkých minút má urobené CT mozgu, vyšetríme ho a padne rozhodnutie o liečbe. Vzápätí môžeme podať trombolýzu. Ak sú uzavreté veľké cievy, ktoré do mozgu privádzajú krv, zavezú pacienta do špecializovaného centra v Bratislave alebo Trnave, kde vedľa uzáver mechanicky odstránia. Aj pacienti s ťažkou mozgovou príhodou sú často liečiteľní. Slovensko patrí medzi krajiny s veľmi dobrou starostlivosťou. Naše zdravotníctvo nie je len zlé.

Patria ochorenia mozgu medzi civilizačné choroby? Podmienené stresom, zlým životným štýlom či znečisteným prostredím?

Sme jednou z krajín s najvyššou chorobnosťou v Európe. Vo výskyte civilizačných ochorení, ako je hypertenzia, ischemická choroba srdca, cukrovka s komplikáciami, obezita, onkologické ochorenia, sme jednými z najhorších v Európe. Máme vysoký počet oddialiteľných úmrtí. Súvisí to so zlým životným štýlom, genetikou a životným prostredím. Pijeme veľa alkoholu, nadmieru fajčíme, veľmi zle sa stravujeme, máme málo pohybu.

Nelepší sa to?

Práve naopak. Podľa najnovších údajov má päťdesiatštyri percent Slovákov nadváhu alebo obezitu. Spotreba údenín je šesťnásobne vyššia ako v severských krajinách, máme nízku spotrebu zeleniny a ovocia.

(Opäť zvonenie mobilu. Sanitka s pacientkou sa blíži k nemocnici. Vlastimil Serdahely odchádza. Vracia sa asi po trištvrtehodine. Ešte cez mobil informuje manžela pacientky, že povedať presnú prognózu je zatiaľ príliš predčasné, ale pacientka sa má po podaní liečby oveľa lepšie a je veľká šanca, že zostane bez následkov.)

Krvné zrazeniny sa spájajú s ochorením covid-19. Máte skutočne viac pacientov s cievnu mozgovou príhodou ako pred pandémiou?

Prešlo ešte málo času na to, aby sme mali spoľahlivé údaje. Podľa našich štatistík bolo však cievnych pacientov za január a február o 20 % viac než po iné roky. Niekoľko mladých zdravých ľudí s prekonanou infekciou covid-19 bez iných diagnóz k nám doviezli s cievnu mozgovou príhodou. Problém je aj to, že covid ľudí straší. Niektorí prichádzajú zúfalo neskoro. Čakajú doma, kým im to prejde. Aj tri-štyri dni. Záchranku volajú, až keď sú už úplne ochrnutí.

Cítite stres, keď sa stane niečo ako teraz a vezú k vám súrneho pacienta vo vážnom stave?

Je to pozitívny stres. Všetku energiu vynaložím na to, aby pacient dopadol dobre. Mojou úlohou je umožniť pacientovi prežiť, vyliečiť sa a vrátiť sa do bežného života. Svojím spôsobom je to aj rutina. Ročne

NOTA BENE

4 2021

Rozhovor

5

sem dovezú tristo-štyristo cievnych príhod. Máme šancu tým pacientom pomôcť. Urobíme to dobre a rýchlo. Čas od príchodu pacienta do nemocnice po podanie liečby sa na Slovensku pohybuje medzi sedemnástimi a päťdesiatimi minútami. U nás je to tých sedemnásť.

Čo negatívny stres?

Samozrejme, doliehajú na mňa ťažké prípady, ktoré riešim, osud pacientov, tlak príbuzných aj spoločnosti. Často veľmi neadekvátne správanie a neslušná komunikácia zo strany príbuzných pacientov, dokonca aj útoky. Lebo za smrť niekto môže a najjednoduchšie je obviniť lekára. Hoci pacient, ktorý zomrel na porážku v päťdesiatich piatich rokoch, vážil stodvadsať kíl, mal vysoký tlak, cukrovku, fajčil a namiesto zeleniny jedol klobásky. Už dvadsať rokov jazdím aj so záchrankou. Tam riešim veľa komplikovaných prípadov. A potom je to nefungujúci štát. Desastročia trvajúca devastácia krajiny aj zdravotníctva s exodom mnohých šikovných ľudí do zahraničia.

Určite cítite obrovskú zodpovednosť za životy a zdravie pacientov. Vaše pracovné tempo je vysoké. Už o vás viem, že športujete. Ale máte aj inú formu relaxu – pozorovanie vtákov alebo birdwatching.

Podľa štúdie amerických psychológov je pozorovanie vtákov jedna z najupokojujúcejších aktivít. Len pri ňom dokážem spomaliť. Vtáky môžete ísť pozeráť v každom ročnom období, v ktorúkoľvek dennú alebo nočnú hodinu a kamkoľvek. Niekedy ich uvidíte, inokedy nie. Ale v konečnom dôsledku je to jedno.

Ako ste s birdwatchingom začali?

Venujem sa mu s prestávkami od štrnástich rokov. Vtedy sme mali pred domom vysoký smrek, na ktorom hniezdili stehlíky zelené. Fascinovalo ma, ako sa starali o mláďatá. Cez okno možno dva metre odo mňa som videl, ako sedia na vajíčkach, ako samček kŕmi samičku, ako sa mláďatá liahli. Vtedy ma to prvýkrát chytilo. Najprv som chodil s jedným ďalekohľadom a pozoroval najbežnejšie druhy vtákov. Potom som do toho začal zasväcovať syna Michala. S ním pozorujeme vtáky od roku 2009, od jeho siedmich ro-

kov. Naše časové možnosti sú obmedzené, lebo ja mám veľa práce a on je vrcholový športovec, robí plávanie. Paradoxne, koronakríza nám v tomto pomohla. Zrušili lekárske kongresy a zatvorili plavárne. Tak sme sa do birdwatchingu pustili naplno.

Čo to znamená?

Kúpili sme si kvalitnú techniku, ďalekohľad a monokulár. Absolvovali sme niekoľko ciest do zahraničia so skúsenými ornitológmi. Jeden z nich, náš kamarát Ján Dobšovič, nás zobral na pár výletov. Tam sme sa do toho úplne ponorili. Ukázal nám, v akom prostredí, kedy a ako vtáky hľadať. Učil nás rozoznávať ich hlasy. Postupne sa nám darilo pozorovať viac a viac druhov.

Ako vám pomohli pozorovania s ornitológom?

Keď sme si napozerali základnú stovku vtákov, nevedeli sme, kam sa ďalej pohnúť. Netušili sme, kde hľadať ďalšie druhy vtákov. Nepoznali sme ich hlasy. Po pár rokoch pozorovaní sme zrazu zostali stáť. Žiadne nové druhy vtákov nám nepribúdali. Ján Dobšovič nás naučil veľa. Spolu sme pozorovali napríklad rybárku krátkozobú, deviate pozorovanie na Slovensku. Birdwatching je celoživotný koníček. Nikdy neuvidíte všetky druhy. Máte vysnívaný druh, ale uniká vám a vy ho nemôžete nijako trafiť napriek tomu, že polhodinu pred vami ešte bol na lokalite.

Je birdwatching o odškrtávaní si tabuľky, čo človek už videl?

Nie. Je to skôr životná filozofia. Relax. Únik od civilizácie na miesta, kde je málo ľudí. Vo svete je to extrémne moderná záležitosť. V USA vytvára druhý najväčší zdroj príjmov z cestovného ruchu. Vtáky tam pozorujú milióny ľudí a presúvajú sa za nimi. V Spojenom kráľovstve pozoruje vtáky kráľovská rodina, Rolling Stones a ďalšie celebrity. Birdwatching je tam taký masovo rozšírený, až preniká do zákonov. Napríklad poľnohospodár nedostane dotácie, ak je jeho krajina mŕtva alebo počty vtákov v nej klesajú. Presný opak Slovenska. My krajinu devastujeme, likvidujeme, ničíme priam katastrofálnym spôsobom. Naše poľnohospodárstvo je postave-

né na zoraní každého kúska zeme, lesy rúbeme na štiepku. Keď začnete pozorovať vtáky, uvedomíte si, že každý strom, každá voľne tečúca rieka majú svoj význam a chcete chrániť prírodu.

Ale predsa: rátate si, koľko druhov ste videli?

Mám zavedený takzvaný lifelist a doteraz som videl do 250 druhov. Na Slovensku bolo videných okolo 360 druhov vtákov, z toho viac pozorovaní je z dávnejšej minulosti alebo išlo o raritné vtáky, videné iba niekoľkokrát. Sme vnútrozemská krajina s malou rozlohou, to znamená pomerne malý výskyt vtákov. Všetky okolité krajiny majú okolo 400 druhov. Tam sú takzvané kluby 300, ornitológovia, ktorí počas svojho života videli 300 druhov vtákov na území svojej krajiny. Na Slovensku sa viacerí pohybujú na úrovni 290.

Treba za vtákmi chodiť ďaleko od civilizácie a dlho čakať na pozorovanie?

Vtáka môžete pozorovať aj na krmidle za domom. Minulý rok nám na také obyčajné krmidlo doletelo sedemnásť druhov.

Je vám jedno, či vidíte bežný druh, alebo vzácného vtáka?

Vždy ma poteší, keď vidím niečo vzácnějšíe. Sú druhy, ktoré môžete pozorovať raz, dvakrát za rok. Ťah niektorých vtákov trvá krátko, sú tu možno týždeň a musíte to vystihnúť. Chochláče severské priletia niektoré roky v obrovských krdloch a po iné roky vôbec. Teraz tiahnu žeriavy, sú tu vzácnějšíe druhy husí. Máme blízko rieku Moravu. Na zatopených poliach alebo skalických rybníkoch môžeme sledovať bahniaky. Na Záhorí je veľa dravcov. Za niektorými druhmi cestujeme. Napríklad na Senné rybníky na východ. To je najvýznamnejšia vtáčia lokalita na Slovensku. Tetrovy hlucháne, orly skalné či jariabky sa dajú pozorovať len vysoko v horách. Strnádky zas iba v kopcoch na juhu Slovenska. Birdwatching je aj o tom, že poznáte lokality, viete, kde vtáky hľadať. So synom ideme cielene po niektorých druhoch vtákov. Napríklad nedávno sa pri Galante vyskytli tri druhy potáplic vrátane potápalice veľkej, ktorá je pomerne vzácná.

Majú birdwatcheri pravidlá, čo je pri pozorovaní vtákov prípustné a čo nie?

Základná filozofia je, že nesmieme škodiť, snažíme sa ich neplašiť, nerušiť počas hniezdenia, nepoškodzovať biotop. Niektoré druhy sú na vyrušovanie veľmi citlivé.

Ktoré svoje pozorovanie si najviac ceníte?

So synom sme na jeseň objavili vzácného zatúlanca, čajku orliu. Bolo to len tretie pozorovanie na Slovensku. Zdokladovali sme jeho zimovanie na našom území.

Máte obľúbeného vtáka?

Obľúbený je vždy ten, ktorého som ešte nevidel a práve sa ho chystám pozorovať. Fascinuje ma, že po dlhých rokoch na Slovensku zahniezdili krakle belasé. Je to výsledok neveriteľnej práce chlapcov zo Senných rybníkov.

Láka vás zahraničie?

Boli sme a zistili sme, že v zahraničí nechceme vtáky pozorovať. Chceme ich vidieť tu. Je vzácnějšíe vidieť ich doma.

Niektorí birdwatcheri robia takzvaný veľký rok. Za 365 dní sa snažia

pozorovať čo najviac druhov vtákov. Mnohí si kvôli tomu dokonca vezmú v práci sabatikal. Láka to aj vás?

Za minulý rok sme pozorovali 220 druhov vtákov, takže to bolo pre nás niečo ako veľký rok. Mám víziu, že na dôchodku budem vtáky pozorovať každý deň. Veľmi sa na to teším.

Odporúčali by ste birdwatching ako určitú formu terapie?

Myslím si, že je to liečba a odpoveď na život v civilizácii. Učí trpezlivosť. Čas pri ňom beží oveľa pomalšie. V nemocnici aj na výjazdoch so záchrankou vidím veľa nešťastia. Domáce násilie, smrť, alkoholizmus, nervozitu, stres. Mám pocit, že sme na Slovensku zabudli reálne žiť. Len sa naháňame. Inde taký extrém nie je normálny. Chýba nám hygga štýl severanov, maňana juhoeurópskych krajín, pocit spokojnosti Nemcov a Rakúšanov, ktorí vedia pracovať, ale aj si patrične oddýchnu.

Pozorujete vtáky už roky. Míznú alebo pribúdajú?

Dedo bol predseda poľnohospodárskeho družstva. Vtedy existovali veľké ovocné sady, rozľahlé kosené lúky. Vtedy nám vyletovali spod nôh

krdle jarabíc a bažantov, obloha bola plná lastovičiek, belorítok a vtáčí spev sa ozýval oveľa viac ako teraz. Dnes sú v krajine len maličké oázy života. Máme najväčší úbytok vtáctva spomedzi európskych krajín. Je to dôsledok obrovskej devastácie krajiny. Ja každý rok zasadím dva-tri stromy v našom nemocničnom parku. Aby tu po mne niečo zostalo. Ešte mám pred sebou dvadsať rokov profesionálneho života. To je ešte aspoň štyridsať stromov. Práve teraz sa s Jankom Svetlíkom a Slovenskou ornitologickou spoločnosťou snažíme o záchranu jednej mokrade.

Čo najcennejšie vám birdwatching dal do života?

Úžasnú väzbu so synom. Vtáky pozorujeme spolu, odkedy začal chodiť. Teraz má devätnásť rokov, trávime spolu veľa času a máme krásny vzťah. Keď niečo vidím sám, mám z toho menšiu radosť, ako keď to vidíme spolu. Ešte stále máme na pozorovania rukou písaný zošit. Zakladali sme ho v roku 2009 a on doňho zapisoval poznámky svojím detským písmom. Toto všetko má pre mňa obrovskú emotívnu hodnotu.

Musíme si pomáhať

 Jana Čavojská Marcel Pazman

Karanténnym zariadením pre ľudí bez domova v Bratislave prešlo zatiaľ dvestopäťdesiat ľudí. Červená zóna bola miestom choroby, ale aj nádeje, solidarity a nových priateľstiev.

už trochu vydýchli. Prípadoch covidu bolo medzi ľuďmi na ulici málo, žijú tak izolovane, že možno sa nákaza na nich predsa len nerozšíri... Ešte v ten deň testoval Depaul všetkých klientov. Do karanténneho mestečka museli poslať desiatich z nich. O tri dni tam bolo už tridsať pozitívnych. V jednom momente sa v karanténnom mestečku museli postarať o 87 ľudí chorých na covid-19. Dokopy ním doteraz prešlo 250 klientov.

Organizácie Proti prúdu, Depaul Slovensko a Equita už od začiatku pandémie upozorňovali kompetentné orgány na potrebu vytvoriť bezpečné samostatné bývanie, ktoré zabráni hromadnému šíreniu nákazy medzi ľuďmi bez domova. Podľa vzoru krajín, ktoré využili kapacity vyprázdnených ubytovacích zariadení. Nestalo sa tak. V krízovej situácii, keď hrozilo, že kapacita karanténneho mestečka už ďalších covid pacientov nezvládne, v Depaule boli nútení takmer zo dňa na deň vytvoriť vlastné karanténne zariadenie. Postarali sa v ňom o 64 chorých.

Šachovanie

Dnes je v mestečku pokoj. Momentálne ho obýva dvanásť ľudí s pozitívnym testom. Väčšina má ľahký priebeh ochorenia. Časť priestorov a karanténnych izieb je v prízemnej budove bývalej nocľahárne, časť v unimobunkách. Koordinátor mestečka Matej Jurášek, ktorému každý hovorí Rarach, vysvetľuje, že počas prvej vlny pandémie tu mali jedenásť klientov, z toho iba jeden bol pozitívny. Ostatní sa potrebovali izolovať s podozrením na koronu.

Mysleli si, že v druhej vlnе budú fungovať podobne: jeden sociálny pracovník ako podpora zvonku a druhý sa bude v ochrannom obleku starať o pacientov v červenej zóne. Lenže pri osemdesiatich siedmich pozitívnych klientoch to už nestačilo.

Bratislavský magistrát, ktorý karanténne mestečko prevádzkuje, muselo narychlo nájsť dobrovoľníkov a brigádnikov. Pridali sa k nim aj sociálni pracovníci nášho občianskeho združenia Proti prúdu. „Mala som obavy, bola som práve po prvom očkovaní a bála som sa, že ak sa náhodou nakazím, nebudem môcť ísť na druhú dávku vakcíny. Ale vrcholila kríza a bolo treba pomôcť. Denne pribúdali desiatky chorých ľudí

bez domova. Kapacity boli vyťažené. Museli sme pomôcť. Môj strach nebol až taký silný, aby prevážil všetky tieto veci,“ hovorí za všetkých Rebecka Kaplóczká, ktorá pomáhala v červenej zóne. Hovorí tomu, že „chodila do oblekov“. Rozdávala klientom jedlo, podávala lieky, zisťovala, ako sa cítia a čo potrebujú.

Šachovať bolo treba aj s kapacitou. Kým v prvej vlnе mali zvlášť zónu pre ľudí s podozrením na covid a zvlášť pre pozitívnych, v druhej vlnе to bolo zbytočné. Každého pri príchode testujú antigénovým testom. Všetky miesta sú červené. Keď pribúdali klienti, navýšili kapacitu z pôvodných 47 na 97 lôžok. To znamenalo po tri posteľe v jednej unimobunke. „Za predpokladu, že spolu vydržia,“ podotýka Rarach. Samozrejme, kým to šlo, bývali klienti po jednom. A pre ženy, ktoré tvorili pätinu chorých, bola vyčlenená osobitná zóna. Na prelome januára a februára však museli využiť takmer každú posteľ. Vtedy pomohlo, ak prišiel pár alebo skupina kamarátov, ktorí chceli byť spolu. Priateľstvá vznikli aj priamo tu, v zariadení.

Do karanténneho mestečka pravidelne dochádza lekárka, k dispozícii sú tri zdravotné sestry a na konzultácie aj psychiater. Medzi klientmi sú totiž aj ľudia so psychiatrickými diagnózami. Keď sa stav klienta príliš zhorší a v mestečku mu už nedokážu pomôcť, volajú záchranku.

Ako event

Kubo a jeho priateľka Nina považovali za samozrejmé, že sa prídu starať o ľudí chorých na covid. „Takmer sedem rokov sme pracovali v Depaule. Sme sociálni pracovníci, dlho sme robili s ľuďmi bez domova, tak kto iný by to mal robiť, ak nie my?“ konštatuje Kubo jednoducho. Sociálna práca je preňho aj poslanie. Strach z nákazy nemá. „Sme vybavení ochrannými prostriedkami a pravidlá sú prísne.“ Mimochodom, Bratislava patrí k pár slovenským mestám, ktoré počas pandémie vytvorilo dôstojné (alebo vôbec nejaké) podmienky pre ľudí bez domova, ktorí sa nakazili covidom.

Rarach nie je „z branže“, nie je sociálny pracovník. Hovorí, že predtým prítomnosť ľudí bez domova v uliciach takmer ani neregistroval, alebo sa nad ňou nezamýšľal. „Som z eventového prostredia, venujem sa bezpečnosti

NOTA BENE

4 2021

Reportáž

9

a koordinácii veľkých podujatí. Pandémia ich však zastavila. Na začiatku prvej vlny som pre mesto zabezpečoval kamerový systém na monitorovanie pohybu ľudí v uliciach. Potom mi ponúkli pozíciu koordinátora karanténneho zariadenia. Od Kuba a ostatných som sa učil ich pracovný slang a to, ako pristupovať k ľuďom bez domova. Toto všetko som zobral ako event. Navezieš kontajnery, sociálky, sprchy, zariadenia elektrinu, vodu a personál. Samozrejme, bola aj neistota. Nevedeli sme, ako budú reagovať klienti v mestečku ani ľudia z okolia. Pobyt tu je dobrovoľný. Ak sa niekto rozhodne odísť, nemáme právo ho zadržať. Môžeme mu iba vysvetľovať, že najlepšie preňho je stráviť karanténu u nás.“

Podľa Kuba je väčšina klientov spokojná. „Majú kde spať, čo ješť a dokonca aj čo fajčiť, lebo distribuujeme aj cigaretky. Ale hlavne si uvedomujú riziko náklady a nechcú ju rozširovať medzi ľudí a medzi svojich priateľov na ulici. Samozrejme, nájdú sa aj takí, ktorí dodnes popierajú, že nejaký covid existuje. Presne ako v celej slovenskej populácii.“

Pracujú a nebývajú

Ľudia môžu prísť priamo do mestečka. Ale lepšie je, ak najprv zavolajú. Zariadenie má k dispozícii sanitku, ktorá ich môže prísť vyzdvihnúť. Majú antigénové testy a prostredníctvom občianskeho združenia Equita môžu testovať aj PCR metódou tých, ktorí nemajú zdravotné poistenie, alebo ani občiansky preukaz. Pobyt je zadarmo. Podľa súčasných predpisov sa pacient považuje za vyliečeného, ak strávi v karanténe aspoň štrnásť dní od pozitívneho testu na koronavírus a minimálne tri dni nemá žiadne príznaky. Nie je nutné kontrolné testovanie.

„Boli aj takí, čo prišli, očakovali si službu a povedali, že radšej strávia karanténu niekde inde,“ konštatuje Kubo. Chalani sa usmievajú pri spomienke na IT-čkára, ktorý netušil, že sa ocitne v spoločnosti ľudí bez domova. Neskôr v červenej zóne hovorím s Patrikom z Banskej Bystrice. V Bratislave býva na ubytovni a pracuje v logistickom centre. On a viacerí jeho kolegovia mali pozitívny test. Na ubytovňu ho nepustili – ubytovne všeobecne nemajú vytvorenú karanténu – a domov ísť nechcel, aby nenakazil mamu. „Z pé-

enky by som si nemohol dovoliť platiť karanténny byt alebo hotel,“ povedal mi. „Na magistráte mi dali kontakt na mestečko.“ Zarazil sa, keď zistil, že jeho obyvateľmi sú ľudia bez domova – čiastočne „uličníci“, ako ich tu volajú, čiastočne klienti nízkoprahovej nocľahárne, útulkov alebo ubytovní. Nakoniec však zostal. Už je tu tri týždne, neprechádza mu kašeľ. Keďže momentálne to kapacita dovoľuje, má rovnako ako ostatní svoju vlastnú izbu. Čas trávi hraním hier na laptop. Ostatní väčšinou počúvajú rádio, čítajú, hrajú karty alebo sa rozprávajú. Knihy a časopisy dostalo mestečko od donorov, tridsať rádii darovalo NOTA BENE. Televízor ani wifi pripojenie k dispozícii nie sú.

Kubo dodáva, že okrem zdravotnej pomoci pomáhali klientom aj riešiť PN-ky. „Nie je žiadna rarita, že aj ľudia z nocľahární sú v pracovnom pomere. Ibaže nezarábajú dosť na to, aby si mohli dovoliť normálne bývanie.“

Uzimení a vystrašení

Keď pred štrnástimi rokmi postavili počas treskúcej zimy prvé stanové mestečko pre ľudí bez domova, učiteľ a princípál Divadla bez domova Patrik Krebs doňho zväžal klientov z celej Bratislavy vlastným autom. Keď na jar karanténne mestečko potrebovalo vodiča sanitky, neváhal a zobral to. Prvý človek, ktorého priviezol, bol sanitár z nemocnice na Mickiewiczovej. Čistil izbu po pacientovi, ktorému potom vyšiel pozitívny test na koronavírus. Všetci, čo v tej izbe boli, museli ísť do karantény. Lenže sanitár býval na ubytovni. Tam karanténu absolvovať nemohol. „Keď sme ho prijímali, nemali sme ešte ani lampy. Svietili sme si svetlami sanitky,“ usmieva sa dnes Patrik.

Pred každým výjazdom sa oblečie do ochranného obleku a na krk si zavesí fotku svojej tváre. „Dobrý deň, som Patrik a normálne vyzerám takto,“ povie ako prvé, keď dorazí po klienta. „Najviac pacientov sme mali v zime, bolo ponuré počasie, klienti boli uzimení a vystrašení, veď práve zistili, že sú pozitívni. Nechcel som, aby sa ma zľakli,“ vysvetľuje Patrik. „Niektorí boli schopní nastúpiť sami, iní potrebovali pomoc. Boli v zlom stave vinou covidu, ale aj vinou iných zdravotných problémov: omrzliny, bercové vredy,

závislosti. Niektorí nemali pri sebe vôbec nič, iní veľké tašky s celým svojim majetkom.“

„Jedným z mojich najsilnejších zážitkov bolo testovanie ľudí, ktorí si chodia do občianskeho združenia Odyseus v budove Pentagonu vymieňať striekačky. Ľudia s ťažkými závislosťami sa pričádzali testovať a čakali na výsledky. Niektorí pozitívni povedali, že so mnou nejdú hneď do karantény, ale že si skúsia nájsť bezpečné miesto inde, a ak sa im to nepodarí, ozvú sa na druhý deň. A to sa aj stalo. Volal napríklad pán, ťažko závislý od heroínu a pervitínu. Mal veľmi zničené telo, zapálené žily a až na kosť vyžraté diery od ihliel. V mestečku absolvoval karanténu so silnými abstinennými príznakmi. Pravidelne sa kúpал, oholil sa a ostrihal, mal dobrú stravu. Dal sa dokopy.“

Ak Patrik práve nemá výjazd, pomáha v červenej zóne s roznášaním liekov a meraním saturácií. „Sme vystavení otvoreným ranám. Niektorých klientov prebaľujeme a pomáhame im pri sprchovaní. Teda vysoko infekčné činnosti. Napriek tomu sa nikto počas práce v mestečku nenakazil.“

Nechal ju samu

Obliekam sa do celotelového overalu. Na ruky ide dvojce rukavíc, na tvár FFP3 respirátor, chirurgické rúško

a ochranné okuliare. S takouto výbavou vstupujú do červenej zóny aj sociálni pracovníci a zdravotníci. Najprv vchádzam do izieb v budove bývalej nocľahárne. V jednej býva Patrik. V druhej Darinka, predajkyňa NOTA BENE. Dlho mala predajné miesto pred Tescom na Račianskej. Cez hadičky je do nosa prúdi podporný kyslík. Je chudučká a unavená. Nielen vinou covidu, ale aj vinou ďalších ochorení sa jej zdravotný stav zhoršil natoľko, že bez pomoci neprejde ani na toaletu. V izbe má pristavený invalidný vozík. Jej krehké telo sociálni pracovníci niekedy radšej do spoločnej kúpeľne preniesú na rukách.

„Ťažko sa žije, keď sa človek nemá kam vrátiť,“ konštatuje drobná žena s veľkými očami. Jej partner, s ktorým boli spolu pätnásť rokov a bývali v záhradnej chatke, v januári zomrel. „Len tak si zomrel a nechal ma tu samu.“ Darinka sa s Peťom zoznámila pri predaji NOTA BENE. Dal sa s ňou do reči. Veľmi dobre si rozumeli. Napokon spolu začali žiť. Chatku si zariadeni tak, aby mali pohodlie, bolo tam teplo, elektrina, akurát vodu si nosili zo studne. No Peťo mal zdravotné problémy. Pred Vianocami bol v nemocnici. A v januári zrazu odpadol. Odviezla ho záchranka. Darinke potom zavolali, že to neprežil. Sedemdesiatdvaročná žena zostala sama. S bývalým manželom, s ktorým sa pred rokmi rozviedla, má tri dcéry, nie je však s nimi v pravidelnom kontakte.

Dlhé roky pracovala na úrade. Papiere ju však nebavili. Radšej išla robiť za pokladňu do obchodu.

Najlepšie riešenie

Darinka je dlhodobo chorá. Nemohla zostať v chatke sama bez pomoci. Združenie Proti prúdu jej ponúklo byt, ktorý má v prenájme. „So sociálnymi pracovníkmi sme sa striedali, každý deň niekto z nás prišiel, priniesol jej jedlo, poupratoval, porozprával sa s ňou,“ rozpráva Rebeka. „Jej stav sa postupne zlepšoval. Dokázala už prejsť po byte, poumývať riad. Keď to už vyzeralo, že ten byt by pre ňu mohol byť dlhodobým riešením, nakazila sa koronou.“ Darinka takmer nikam nechodila. Ochorieť mohla akurát počas jednej návštevy u lekára, kam chodí ako onkologická pacientka. „Jej stav sa zhoršil. Návštevy sme museli zintenzívniť na niekoľko denne. Nárok na opatrovateľskú službu totiž Darinka nemala. Pribudli aj zdravotné úkony – merali sme jej teplotu, saturáciu kyslíka v krvi, podávali lieky. Mali sme strach a aj ona sa bála. Nakoniec si uvedomila Darinka a aj my, že už to ďalej takto nevládneme.“

Po týždni Darinku previezli do karanténneho mestečka. Teraz je jasné, že bývanie v byte by nevládla. Hoci s podporou opatrovateľskej služby. Po tom, ako zle sa cítila, keď tam bola väčšinu času sama a chorá na

covid-19, za lepšie riešenie považuje zariadenie pre seniorov. Bude tam mať stálu opateru a aj spoločnosť. Možno to trochu zaženie jej smútok.

Ďalší klienti karanténneho mestečka bývajú v unimobunkách. Vlada každý pozná ako dudroša. Nič sa mu tu nepáči. Naopak, Ján si tu nevie vynachváliť. Hovorí, že celý personál aj mesto si zaslúžia obrovské poďakovanie za to, že mestečko zriadili. Roky žil v Českej republike. Prepustili ho však z práce a novú si nenašiel. Navyše sa s ním rozišla priateľka. Jej deťom sa nepáčil a ona dala na ich naliehanie. Tak sa vrátil do Vrábľov, aby zistil, že ani dom po mame mu už nepatrí. Skončil v nocľahárni Depaul. Tam ho aj pozitívne testovali na koronavírus. Našťastie má ľahký priebeh. Len čo m uplynie karanténa, chce začať pracovať. Rarach hovorí, že teraz, keď je klientov málo, majú čas pomôcť im aj s hľadaním zamestnania. Ak opäť situácia nevybuchne.

- 1 (str. 8) Borka s Rebekou pomáhajú Darinke na toaletu.
- 2 (str. 8) Rebeka s Darinkou.
- 3 (str. 8) Zdravotný stav sa zhoršil, treba nasadiť kyslíkový koncentrátor.
- 4 Pani Anne z Košíc robí spoločnosť najmä rádio. Združenie Proti prúdu darovalo do karanténneho mestečka 30 rádii.
- 5 Rarach a Jakub.
- 6 (str. 8) Nočné rozvážanie večere

S hlavou v oblakoch

Lucie Römer

Lukáš Černý

Zrazu kráčam bez vynaloženia akéhokoľvek úsilia. Ako by bolo telo stvorené na chôdzu vzduchom. Všetky kroky sú ľahké a popruh sa pod nimi mäkko prehýba. Je to moment, kedy prestáva existovať čas, minulosť i budúcnosť a telom aj myslou sa rozlieva pokoj.

Znie to tak trochu ako scenár k americkému filmu – dvaja kamaráti zo strednej sa po pár rokoch stretávajú v hlavnom meste, v garáži vymyslia geniálne jednoduchý produkt, ktorý sa tak ujme, že hodia skriptá do koša a začnú expandovať do celého sveta.

Tento scenár sa práve teraz odohráva naživo Jakubovi Dostálovi (33) a Jakubovi Hanušovi (33) z Jablonca nad Nisou v Českej republike. Dvojici kamarátov sa podarilo rozbehnúť podnikanie, vďaka ktorému môžu chodiť s hlavou v oblakoch ľudia po celom svete – a ktoré

im dvom zaistilo slobodu, o akej mnohí len snívajú. Reč je o slackline, popruhu, po ktorom sa dá chodiť vo vzduchu. Tri metre, desať metrov alebo aj tisíc metrov ďaleko. A niekedy poriadne vysoko. Uprostred pandémie zažíva slackline v Česku aj na Slovensku nový boom.

Snáží sa vás zhodiť

Slackline si môže ten, kto ho naživo len snívajú. Reč je o slackline, popruhu, po ktorom sa dá chodiť vo vzduchu. Tri metre, desať metrov alebo aj tisíc metrov ďaleko. A niekedy poriadne vysoko. Uprostred pandémie zažíva slackline v Česku aj na Slovensku nový boom.

So slackline začali experimentovať pred takmer päťdesiatimi rokmi horolezci v Spojených štátoch, keď si v Yosemitech začali krátiť prestávky medzi výstupmi balansovaním a chodením po reťaziach na parkoviskách.

Postupne sa nápad rozšíril do celého sveta. Do Česka ho tiež priviezli lezci, aj keď omnoho neskôr. V roku 2007 sa tu konala priekopnícka akcia Slacklinefest na Bišíku. Zúčastnili sa na nej okrem Čechov aj Slováci a hostia z ďalších krajín.

Približne v tom čase sa k pružnému lanu prvýkrát dostal aj vtedajší vysokoškolský študent Jakub Hanuš. „Kamarát ho vtedy priniesol na plaváreň, kde som cez leto brigádoval. Prišlo mi ako totálne sci-fi, že by som po ňom zvládal prejsť. Veľmi mi to nešlo,“ spomína Jakub Hanuš.

Na druhý deň bol však po pár hodinách tréningu schopný prekonať vo výške pol metra päťmetrovú vzdialenosť. „Tá rýchlosť, s akou človek môže robiť pokroky, ma nadchla.“

Vybavenie špeciálne pre slackline vtedy neexistovalo. Zohnal si teda popruh, upevnil ho podľa návodu na YouTube lezeckými nástrojmi a ukázal to aj svojmu kamarátovi Jakubovi Dostálovi, s ktorým sa poznali od gympla.

Jeden nápad za druhým

Spolu začali na popruhu trénovať, no obaja cítili, že to nie je ono. Kladky, karabíny a slučky pre lezcov boli príliš ťažké, veľké a niekedy sa lámali. Popruhy bol problém zohnať. A tak sa v roku 2008 počas debaty v ich študentskom byte zrodil nápad začať slackline vyrábať. Začali vyvíjať prvé popruhy, kotvítka a ďalšie napínacie pomôcky a ako čerství dvadsiatnici založili firmu Equilibrium. Jednu skriňu vo svojom byte

na pražskom Žižkově obetovali na sklad a kanceláriu. Do tímu prizvali nadšencov, ktorí nové vychytávky testovali a za odmenu dostávali profi vybavenie zdarma. Hlavou vývoja bol od začiatku hlavne Jakub Hanuš, ktorý študoval stavbárčinu. Zisťoval, ktorý materiál koľko vydrží, a navrhoval na počítači nové prototypy. „Vtedy som mal popri škole relatívne dosť času. Chrlil som jeden nápad za druhým. Vznikali desiatky verzií jednej súčiastky,“ hovorí.

Popularita slackline v strednej Európe rástla a dvaja kamaráti stáli v roku 2012 pred rozhodnutím, či sa niekde zamestnajú a Equilibrium budú mať ďalej ako „bokovku“, alebo sa do podnikania pustia naplno. Voľba padla na podnikanie. A oplátilo sa. Prostredníctvom internetových diskusných fór a na medzinárodných slacklinových akciách sa im darilo oslovovať stále viac zákazníkov aj za hranicami. Po ich setoch sa chodilo v marockých púšťach, kaňonoch Utahu i v parkoch európskych veľkomiest. Presťahovali sa do väčšieho a začali ponúkať jeden z najucelenejších produktových radov slackline vybavenia na svete. Doma i za hranicami medzitým vznikali ďalšie firmy a svoju príležitosť vyčítali aj športové obchodné reťazce, ktorým môže malá česká firma len ťažko cenovo konkurovať. Equilibriu sa však vypláca práve investícia do vlastného vývoja.

„V podstate občas vymýšľame koleso,“ smeje sa Jakub Dostál. „Napríklad kladkostroj poznali už v starovekom Grécku. My sa ho len snažíme optimalizovať pre slackline.“ A zákazníkom sa to páči. Equilibrium dnes ponúka desiatky produktov pre začiatočníkov, profíkov aj jogínov a firma, v ktorej sú oni dvaja dodnes jedinými stálymi zamestnancami, má ročný obrat okolo päť miliónov. Približne polovica výrobkov ide do sveta, hlavne do Talianska, Nemecka a Francúzska.

Obrniť sa trpezlivosťou

Čechom sa medzitým aj vďaka Equilibriu, ktoré spolupracuje s talentovanými športovcami, podarilo dostať medzi slacklinovú svetovú špičku. Bodujú v medzinárodných súťažiach a pokorujú rôzne rekordy. Niekoľko ich prekonala aj Jakubova manželka Anna, ktorá sa venuje hlavne highline, slackline natiahnutému vo výške viac ako desať metrov. Pred pár rokmi prešla európsky rekord. Pohybovala sa pritom vo výške tisíc metrov nad zemou a ako prvý človek na svete strávila na highline viac než dvadsaťštyri hodín. „Zrazu kráčam bez vynaloženia akéhokoľvek úsilia. Ako by bolo telo stvorené na chôdzu vzduchom,“ opisuje svoje pocity Anna Hanuš Kuchařová. „Všetky kroky sú ľahké a popruh sa pod nimi mätko prehýba. Je to moment, keď prestáva existovať čas, minulosť i budúcnosť, a telom aj myslou sa rozlieva pokoj.“

Anna je aj trénerkou slackline a o svojom nevšednom koníčku i povolání nedávno napísala knihu Od slackline k tichej radosti. V nej okrem iného radí, ako s tým začať. Základné odporúčanie znie: natiahnuť popruh medzi stromy na diaľku tri až päť metrov vo výške kolien a obrniť sa trpezlivosťou.

„Zo začiatku slackline skoro nikomu nejde. Ale keď človek prelomí ten ťažký začiatok a skooroduje telo dych a myseľ, čaká ho kúzlo flow. Stavu, kedy je všetko tak, ako má byť,“ sľubuje popruholeczyňa.

Spoznať taký stav uprostred pandémie evidentne túži viac ľudí ako predtým. „Uviazli na homeofficích, fitnesscentrá sú zatvorené. Vzástol záujem o možnosť ísť si na chvíľu zašportovať a upokojiť si myšlienky do parku alebo na záhrady,“ pochvaľuje si Jakub Hanuš s tým, že minulý rok bol pre Equilibrium „obchodne fajn“.

A ako „rozhodne fajn“ hodnotí dvojica garážových startupistov po trinástich rokoch aj nápad rozbehnúť vlastné podnikanie. Už niekoľko rokov sa im darí udržať si nepracovné piatky, navzájom si vychádzajú v ústrety aj čo sa týka dlhších zahraničných ciest. „Teraz je trendy mať vzletné ciele a veľké ambície,“ uvažuje Jakub Dostál. „Pre nás je vlastne jediným cieľom uživiť sa tým, čo nás baví, až do dôchodku. To by bola paráda.“

Kto sa to ozýva?

Jana Čavojská Shutterstock, Jana Čavojská, Vladimír Kampf

Poznávanie operencov, ich spevu a životných návykov na prechádzke prírodou s ornitológom Jánom Dobšovičom.

Birdwatching, alebo po našom pozorovanie vtákov, sa nedá uponáhľať. Nie je to športová disciplína. Úspech neznamená vidieť čo najviac druhov vtákov v čo najkratšom čase. Naopak. Vyžaduje si trpezlivosť. Niekedy celé hodiny, dni, týždne, mesiace. Nachodené kilometre v nohách, vstávanie pred svitaním. A neopísateľnú radosť, keď si birdwatcher odškrtne zo zoznamu ďalší pozorovaný druh.

Ján Dobšovič berie ľudí práve za takýmito zážitkami. Ako ornitológ má vtácie lokality odžité. Vie, ktorého spevavca kde hľadať a kedy je najvhodnejšia doba na jeho pozorovanie. Chcem vidieť tieto a tieto druhy, píše mu birdwatcheri a on pre nich zostaví program tak, aby mali čo najväčšiu šancu ich pozorovať. A potom jednoducho idú s ďalekohľadmi do lesa, k jazerám, do mokradí.

Reč vtákov

Presne ako my. Vchádzame do parku v Rusovciach. „Sem obvykle beriem napríklad Angličanov, ktorí chcú vidieť datľa. Na Britských ostrovoch sú bežné len dva druhy. Tu v parku sa ich vyskytuje osem,“ konštatuje Ján Dobšovič. Na pleci nesie monokulár na statíve. Nám rozdal ďalekohľady. Už po pár krokoch rozoznáva prvé vtáčiky. Keby som tu bola sama, ani si neuvedomím, že tam sú. Netuším ani, kde ich hľadať. Jančimu stačí počuť trilkovanie. Hneď určí vtáčí druh, nájde spevavca pohľadom a vzápätí aj monokulárom. Popri tom opisuje, ako si najlepšie hlas vtáčika zapamätať, aj ako tento obyvateľ rusovského parku žije. Postupne počujeme a vidíme sýkorky, pinky, datle, mlynárky, penicu aj kôrovníky.

Všetko okrem vtákov prestalo existovať. „Birdwatching je skvelá aktivita na odbúranie stresu,“ potvrdzuje aj Janči. „Keď človek príde do lesa, musí sa sústrediť na vtácie hlasy. Takže sa okamžite vypne od sveta a bežných problémov. Myslí len na takú v podstate banalitu – čo za vtáka sa to ozýva.“ Asi vďaka túžbe ľudí vypnúť od stresu a pre dostupnosť fotoaparátov a objektívov s dobrým zoomom naberá birdwatching na popularite aj u nás na Slovensku. Jančiho kontaktuje veľa amatérskych fotografov, ktorí chcú vtáky nielen vidieť, ale aj fotografovať.

Ani si neuvedomíme, ako prešli pri pozorovaní vtákov dve hodiny. Čakajú nás ešte Sysľovské polia na slovensko-rakúsko-maďarskom trojhraníčí. Je to chránené vtácie územie a jediné miesto na Slovensku, kde sa vyskytuje náš najväčší lietajúci vták, drop fúzatý. Vstup do územia je zakázaný, aby vtáky nikto nerušil. Monokulár sa teda hodí. Skupinu dropov pozorujeme v dialke. Samec sa práve predvádza pred samičkami a šuchorí perie, až mu vidno spodné biele pierka.

Týždeň plný sov

Okrem individuálnych výletov do prírody organizuje Janči v okolí Bratislavy pravidelné akcie. Vychádzky zamerané na poznávanie vtáčích hlasov, na pozorovanie sov či orliakov morských. „Kurz poznávania vtáčích hlasov robím na Železnej studničke. Trvá približne hodinu a účastníci sa naučia rozpoznať desať – pätnásť druhov vtákov,“ opisuje Janči. Týždeň plný sov býva na prelome februára a marca. „Chodíme do bratislavského lesoparku a počúvame sovy obyčajné. Sova je nočný živočích, takže sa ozýva v noci. Vtedy aj toká, lieta a loví potravu. Preto sú tieto vychádzky potme. Deti na nich veľmi bavia, že si môžu na cestu svietiť baterkami. Počúvame sovy, niekedy na ne zahúkam a nejaká nám preletí nad hlavami.“ Janči pozná aj nocoviská sov – skôr by sme im mali hovoriť dňoviská, lebo sova spí cez deň. Ľuďom však tie miesta neukazuje. Nie všetci by sa možno správali zodpovedne a mohli by sovy vyrušovať.

Takéto výlety za vtákmi organizuje Janči už dvadsať rokov. Slovákov, ale aj birdwatcherov zo zahraničia sprevádza v rámci svojej malej cestovnej kancelárie watching.sk. Pozorovania vtákov robí s nadšením, aj keď je to v lokalite, kde bol už tisíckrát. Táto aktivita ho však neživí. Zaoberá sa aj vypracovávaním ornitologických a dendrologických posudkov a odchytom vtákov v supermarketoch. Bol medzi prvými na Slovensku, čo takto začali odchytávať. Do predajní totiž operence občas vletia. Väčšinou cez sklady. Hlavnie vrabce to robia úplne cielene. Vedia, že tam nájdu potravu. „99 % všetkých vtákov, ktoré odchytíme, sú vrabce,“ potvrdzuje Janči. „Potom drozdy, sýkorky, žltouchvosty, holuby, červienky. Ale odchytily sme už aj dudka. Alebo andulky a papagaje. V nákupných centrách sú totiž aj obchody so zvieratami,

a tým tieto exotické vtáky občas uletia.“ Odchyt robí do špeciálnych tenučkých ornitologických sietí, ktoré natiahne do letovej dráhy. Chyteného vtáka potom vypustí naspäť do prírody.

Pretekárska povaha

Janči priznáva, že má „pretekársku“ povahu. Potrebuje prekonávať seba aj iných. „Ak nieto videl vtáka, ktorého som ja nevidel, trochu ma to naštve, ale hlavne sa veľmi teším. Je to pozitívna závisť. Doprajem mu to a považujem za skvelé, že sa taký vtáčik niekde objavil.“ On má na Slovensku pozorovaných 291 druhov vtákov. Sme malá krajina vo vnútrozemí a birdwatchingu sa venuje málo ľudí, takže je menšia pravdepodobnosť pozorovania veľkého počtu druhov.

„Angličania majú najčastejšie záujem o datle a sovy. Ak majú len pol dňa času, beriem ich do rusovského parku alebo do Malých Karpát, kde hniezdi ďateľ bielochrbtý. Kto chce vidieť dropa, s tým idem na trojhraníčie. Alebo do Rakúska k Neziderskému jazeru. To je vtáčí raj najbližšie k Bratislave. Pozorovali tam viac ako tristo druhov vtákov. Ako na celom Slovensku. Je tam aj lokalita s dropmi. A birdwatching môžeme spojiť s ochutnávkou vína.“

Podobne príjemné výlety organizuje Janči aj do dunajskej delty alebo do Hortobágy v Maďarsku. V októbri sa tu na rybníkoch a na poliach, kde im sypú kukuricu, zastaví osemdesiat tisíc žeriavov popolavých na svojej ceste zo severu do teplých krajín. Kým sa a naberajú sily na druhú etapu letu do Afriky. V máji zas návštevníci pozorujú hniezdiace kormorány, volavky, lyžičiary, čapličky, sokoly, krakle či včeláriky. Unikátne územie obýva viac ako tristo vtáčích druhov a je zapísané do Zoznamu prírodného dedičstva UNESCO.

- 1 (str. 15) Drop veľký je náš najväčší lietajúci vták.
- 2 Škorec obyčajný, na pohľad nenápadný vtáčik.
- 3 Ďateľ veľký rýchlymi údermi zobákom o kmeň oznamuje ostatným vtákom, že toto je jeho teritórium.
- 4 Mlynárka dlhochvostá si nesie pierko na stavbu hniezda.
- 5 Pinka obyčajná cez monokulár.
- 6 Ján Dobšovič (druhý sprava) so skupinkou počas vychádzky do prírody.

Zajtra sa môže stať hocičo

Zuzana Uličianska

Nina Pacherová, Marko Erd / SME

Lýdia Ondrušová je spontánna, priama, niekedy až zarážajúco úprimná. Netrápi ju, ak sa do vecí až tak nerozumie, vie, že mnohí sú na tom podobne. Poznajú ju hlavne tí, ktorí sledujú nezávislé divadlo či vtipné blogy. Teda zatiaľ.

NOTA BENE

4 2021

Rozhovor

18

Vnímate sa viac ako herečka, alebo performerka?

Neviem ani. Zvyčajne mi píše herečka a blogerka, prípadne spoluzakladateľka Divadla NUDE. Mám rada, ak mi tam pripíšu aj autorka, to mi lichotí. Raz by som aj chcela napísať knihu, ale ešte som nedostala prvotný impulz.

Čím práve žijete?

Online divadelnou premiérou inscenácie Brutto. Je to pre mňa nový zvláštny druh stresu. Niežeby mi na tom nezáležalo, ale je to iný pocit hrať divadlo len pred kamerou, nie pred divákmi. Necítiť pri tom tú výmenu energií, to tajomno...

O čom bude? Čo môže ľudí v tomto čase vôbec zaujímať?

Celé to začalo myšlienkou, že peniaze sú jednou z najtajomnejších tém v živote človeka. Viem, kedy mala moja najlepšia kamarátka naposledy sex, ale neviem, koľko zarába. Cítim sa menejcenne pri ľuďoch, o ktorých vieme, že sú bohatší? Aký majú peniaze vplyv na zmýšľanie? V rámci našich kapacitných možností sme do inscenácie zahrnuli aj niektoré informácie o histórii peňazí či systéme bankovníctva, ale viac sa venujeme napríklad pohľadu tridsiatničiek, matiek malých detí, na to, ako sa dá vyjsť s obmedzeným balíkom prostriedkov. Teraz táto téma vyzerá ako niečo výrazne ovplyvnené koronou, ale projekt sme vymýšľali ešte v minulom roku, keď sa ešte nevedelo, čím všetkým budeme tento rok prechádzať.

Po prvýkrát teda v projekte Divadla NUDE budete hovoriť o niečom, čo sa stereotypne vníma ako mužská téma.

Je na diskusiu, čo je mužské a čo ženské. Mňa sa táto téma osobne dotýka. Som čerstvo po výpovedi v práci, ktorá ma živila. Ale necítim smútok a strach. Nezaoberám sa príliš budúcnosťou, hovorím si „futureisnow“. Nakoniec, nikdy nevieme, čo nás čaká. Vedeli sme pred rokom, že bude pandémia? Pred dvomi rokmi som bola úplne inde, medzičasom som sa rozišla s mužom, presťahovala som sa.

Dávate v tejto inscenácii na frak kapitalizmu?

My sa nesnažíme dávať nikomu a ničomu na frak, neprinášame riešenia, skôr iba tak pomenovávame pocity a ukazujeme na rozmanitosť postojov.

Občas ma prepadne myšlienka, či by som nemala byť múdrejšia, či by som nemala viac vidieť do všetkých tých vážnych tém a systémov, ale potom si hovorím, že sú tu aj iné divadlá, ktoré robia iné výskumy, a že nás baví robiť práve toto, takto, autenticky, dokumentárne, sociálne, toto je naše miestočko. Práve preto prichádza v našich predstaveniach akýsi moment stotožnenia. Diváci pochopia, že nie sú sami v tom, ak napríklad nevedia, do ktorého piliera sa majú prihlásiť.

Systémy sveta sú stále menej pochopiteľné pre väčšinu z nás, nezačína to byť už priveľkým problémom?

Môžem si povedať, že je mi vlastne dobre v mojej malosti. Alebo sa začnem báť, že niekto nado mnou riadi svet a že ja nekontrolujem vlastný život. Z toho môžu vziť hrozné konšpiračné teórie.

Témou tohto čísla sú vtáci. Nebudeme si pomaly musieť pripomínať to biblické nestarajte sa, čo budete jesť alebo čo budete piť, pozrite sa na nebeské vtáctvo...? Ako ste prežívali minulé neistý rok?

Najprv som sa veľmi bála, že sa nakazím ja či niekto z rodiny. V celej prvej vlne bol tvrdý lockdown, tak som si povedala, že sa nebudem rozčuľovať, zostanem doma a radšej prečítam všetky knihy, ktoré tam mám.

A prečítali ste?

Nie, ale nakoniec som si nejako zvykla. Nebola som nahnevaná, ale ani spokojná, bola som zavretá v malej izbe v Petržalke, chýbali mi vnemy, chýbali mi ľudia, nevedela som si nájsť režim, priberala som trinásť kíľ. Keď koncom roka začala ďalšia vlna, všetci hovorili, že máme spomaliť a porozmýšľať o tom, čo sa to deje. Lenže ja som spomalila až tak, že som vhupla do obrovskej jamy, všetko som si natoľko rozanalyzovala, že ma to skoro udušilo. Ale divadlo ma opäť raz zachránilo. Počas príprav novej inscenácie som prišla na nové myšlienky, som teraz šťastná, hoci skúšame v respirátoroch.

Okrem toho študujete ešte na VŠVU intermédiá.

Som v diplomovom ročníku, táto škola je úplne iná ako divadelná, máme intenzívnejší kontakt s pedagógom, ktorý funguje na zdravej báze priateľstva. Rozprávame sa, kto sa ako má,

ako sa nám darí tvoriť, keď sa nedarí, vníma sa to ako proces. Aj sa hanbím, keď mám seminárnu prácu predložiť pedagógovi, s ktorým sa poznám už dlhšie, čo si bude o mne myslieť. Ale našťastie je táto škola dostatočne slobodná a nesúdiaca. Aj keď som dostala z niečoho dečko, cítila som v tom spravodlivosť.

Ako ste sa tam vlastne dostali?

Niektorý vyslovil slovo performance a ja som si povedala, že to slovo poznám. Bolo to celé veľmi prirodzené, zavolali ma do jedného projektu, cez ktorý som sa dostala do tohto sveta.

Čo ste sa tam chceli naučiť?

Začať viac vnímať vizuálny jazyk, zistiť, ako sa na veci pozerá napríklad Laura Štorcelová, naša scénografka. Každý sa ma pýta, aké som mala očakávania. Ale ja som naozaj žiadne nemala. Ja si niekedy len tak zmyslím, že niečo chcem, dostanem vnútornú popud... Existuje také slovo?

Popud?

Prosto, mala som pocit, že to bude dobré. Pritom som úplne zabudla, že tam budú aj teoretické predmety, z ktorých budem mať skúšky, že budem musieť písať aj diplomovú prácu. Niekedy si niečo tak ako keby neuvedomujem.

Škoda, že pri prepise sa celkom stratí šarm, s ktorým ste túto poslednú vetu povedali. Ste hrdá východniarka, v dnešnej dobe je humor z východu celkom in. Prečo sa západniari na ňom tak zabávajú?

Podľa mňa nám závidia! Ja som extrémne šťastná, že som sa mohla narodiť v Michalovciach. Dalo mi to istú ľahkosť a nadhľad. Jedna moja známa jogínka tvrdí, že v Košiciach je taká čudná uvoľnená energia. Teraz som už napríklad strašne besná, veľmi potrebujem ísť na východ. Akoby tam ľudia vedeli v niektorých veciach – nie všetkých – na čom skutočne v živote záleží. V niečom mi to tam pripadá ľudskejšie, srdečnejšie, úprimnejšie. Mám pocit, že tam ešte aj pani v potravinách viac záleží na tom, aby som dostala body za nákup. Ale keď tam zostanem dlhšie ako týždeň, zdá sa mi to všetko až priveľmi slobodné a utekám naspäť do Bratislavy, k môjmu životu.

Vo svojich inscenáciách sa často odvážne obnažujete, duševne aj te-

NOTA BENE

4 2021

Rozhovor

19

NOTA BENE

4/2021

Rozhovor

20

lesne. Je to príjemný alebo hrôzostrašný pocit?

Všetky veci, ktoré sme zdieľali z nášho súkromia, už boli prežité a spracované. Už to nebolelo, len sa to dalo do umeleckej podoby, ktorá sa mohla ponúknuť divákovi. Napriek tomu, že sú to naše súkromné príbehy, diváci sa s nimi vedia stotožniť. Cítim obrovskú vďačnosť, ak si niekto zapamätá aj po rokoch nejakú vetu, ktorú sme napísali.

V inscenácii Mala dr. Csabová pravdu? sledujete vývoj postavenia ženy v spoločnosti za posledných sto rokov. Aký máte k téme osobný vzťah?

Niekedy sa aj ja zamýšľam nad sebou, či by som sa nemala viac upravovať. Ako tým ženám kedysi záležalo na tom, aby bolo všetko usporiadané! Manažérka Pistoriho paláca, v ktorom sme produkciu uviedli, nám k téme raz povedala: „Aj ja som včera rozmýšľala, či nie som zlá manželka, že som nevybrala riad z umývačky. Ale potom som si povedala, že keď ho bude po-

trebovať, tak si ho vyberie.“ Zdá sa, že všetky ženy riešia to isté, len kontext je vždy iný.

K čomu ste došli? Že čo vlastne chceme?

Predsť byť šťastné!

A čo teda s tou umývačkou?

S láskou má veľa spoločného. Prosť dookola tie „riešačky“, že čo si on myslí, čo ja si myslím, či si ma váži a či si ja samu seba vážim. Snažím sa pochopiť, že každý človek robí to, čo vie, aby dosiahol svoje šťastie. Niekedy to robí sebecky, inokedy ohľadupľnejšie. Ale načo je mi ohľadupľnosť, keď nedosiahnem šťastie? Ale môžem mať šťastie, keď si ho postavím na nešťastí druhého? A prečo vôbec dovoľm, aby ma niekto urobil nešťastným? Tieto otázky si istotne kladú viacerí.

Naučilo vás niečo sklamanie zo vzťahu, ktoré ste nedávno prežili? Bude o ňom o dva roky nejaká inscenácia?

Ešte neviem, počkajme na popud. Momentálne bývam po prvýkrát v živote sama. Doteraz som zažívala absolútnu podporu od partnerov, teraz ju musím hľadať sama v sebe. Prichádzam na to, čo znamená samota a vnútorná sila. Vlastne nechcem hovoriť o sile, lebo niekedy je to skôr slabosť. Ale ak budem mať najbližšie nejaký vzťah, pravdepodobne si ho budem hľadať podľa nových kritérií. Nebudem čakať, že ma môj partner urobí šťastnou, že vďaka nemu budem vstávať ráno o hodinu skôr a cvičiť jógu. Svoju motiváciu si teraz hľadám sama. A možno raz stretnem niekoho, s kým budem túžiť len tak byť, a možno nie.

V zásade je to veľmi optimistický pohľad.

Som zvedavá, ako to dopadne, snažím sa užiť si samotu, hoci je to často veľmi náročné. Hlavne preto, lebo neviem variť. Všetci moji partneri varili, to ich spájalo.

Vo svojich blogoch sa často venujete móde. Čo s ňou narobila pandémia?

Verím v to, že keď to raz skončí, všade budú kvety, my budeme celí farební s trblietkami po tele a v delíriu šťastia budeme tancovať na Námestí slobody. Hovorí sa, že nič už nebude ako predtým. Veľa ľudí prehodnotilo svoj život. Pribralo, schudlo, zbohatlo aj zbankrotovalo. Mnoho ľudí sa po tom všetkom bude mať horšie, iní na tom budú lepšie. Dúfam, že ľudia naberú odvahu aj čo sa týka oblečenia. Sama sa už veľmi teším, ako otvorím vákuovo zavreté vak a vyberiem z neho oblečenie, ktoré som nemala na sebe rok a pol.

A čo teraz vlastne letí?

Veľmi ťažko povedať. Podľa toho, kde. Určite letia tepláky a kimóna, sú pohodlné, ženské, robia krásnu postavu. Veľa žien z môjho okolia si rúzuje pery aj doma, keďže vonku máme pol tváre zahalené. Ja sa rada ráno vždy prezlečiem do niečoho nie úplne teplákového, aby som sa mohla tváriť, že nie som celý deň doma. Rada dodržiavam isté spoločenské pravidlá. Možno je to moja východniarska výchova, že k lekárovi treba ísť v najlepších šatách, akokoľvek zle vám je, a na slávnostnú príležitosť sa prosto treba obliecť slávnostne.

Vo viacerých vašich inscenáciách cítiť výraznú ženskú rodinnú líniu, často spomínate mamu, babku, sestru...

Mám nádhernú fotku z pohrebu môjho pradedka, ktorý bol prakticky jediným mužom v našej rodine. Vždy som si uvedomovala, že sme päť generácií žien od prababky až po moju päťročnú sestru. Po pohrebe nás zostalo na kare pätnásť žien a môj vtedajší partner. Všetky v čiernom, niektoré aj v závojoch, s množstvom zlata. Bol tam strašný hluk, pili sme slivovicu, fajčili sme, vyzeralo to ako pri nejakom čarodejníckom rituáli. Nikto neplakal, ani prababka, hoci bola s pradedkom od svojich trinástich rokov. Ona má v sebe neskonalú silu, je pre mňa inšpiráciou v tom, ako berie život.

Vídáte sa často?

Prababka oslavovala svoje osemdesiate piate narodeniny na jeseň, tesne pred vyhlásením zákazu vychádzania. S frajerom som bola dohodnutá, že na oslavu pôjdeme autom, veľmi mi na tom záležalo. Ale na poslednú chvíľu sa to zmenilo. V telefonáte s babkou som potom strašne plakala, že som chcela prísť na jej narodeniny, ale že neprídem. „Šak neplač, budz rada, že žijem,“ reagovala len. Držíme sa navzájom. Odkedy zomrel Dedo, mám pocit, že sa už nerozprávame len ako prababka s pravnučkou, ale aj ako ženy, priateľky, ktoré si navzájom radia a podporujú sa. Je to pre mňa vzácné.

STOKA, prvé nezávislé divadlo na Slovensku oslavuje práve tridsať rokov. Chcete byť po ďalších desaťročiach divadelníčenia v pozícii, v akej je dnes jeho šéf Blaho Uhlár, že stále hľadá, kde by vôbec mohol hrať?

On to mal najťažšie, lebo bol prvý. Pripravil nám pôdu, na ktorej my teraz sejeme. Zažil dosť veľa sklamaní a podrazov, z ktorých by sme sa mali poučiť. Nás je teraz už viac, musíme sa podržať, ukázať, že nezávislá scéna existuje. Ale je to náročné, nesmieme sa brať ako konkurencia, hoci zdravá rivalita ťahá dopredu. Určite je však medzi nami viac priateľstva. Od materiálnych pomoci – bežne si požičiavame projektory, káblíky, stoličky – až po duchaplné diskusie do rána. Chodíme si navzájom na predstavenia, podporujeme sa.

Chceli by ste mať niekedy vlastný divadelný priestor?

Lýdia Ondrušová (1992)

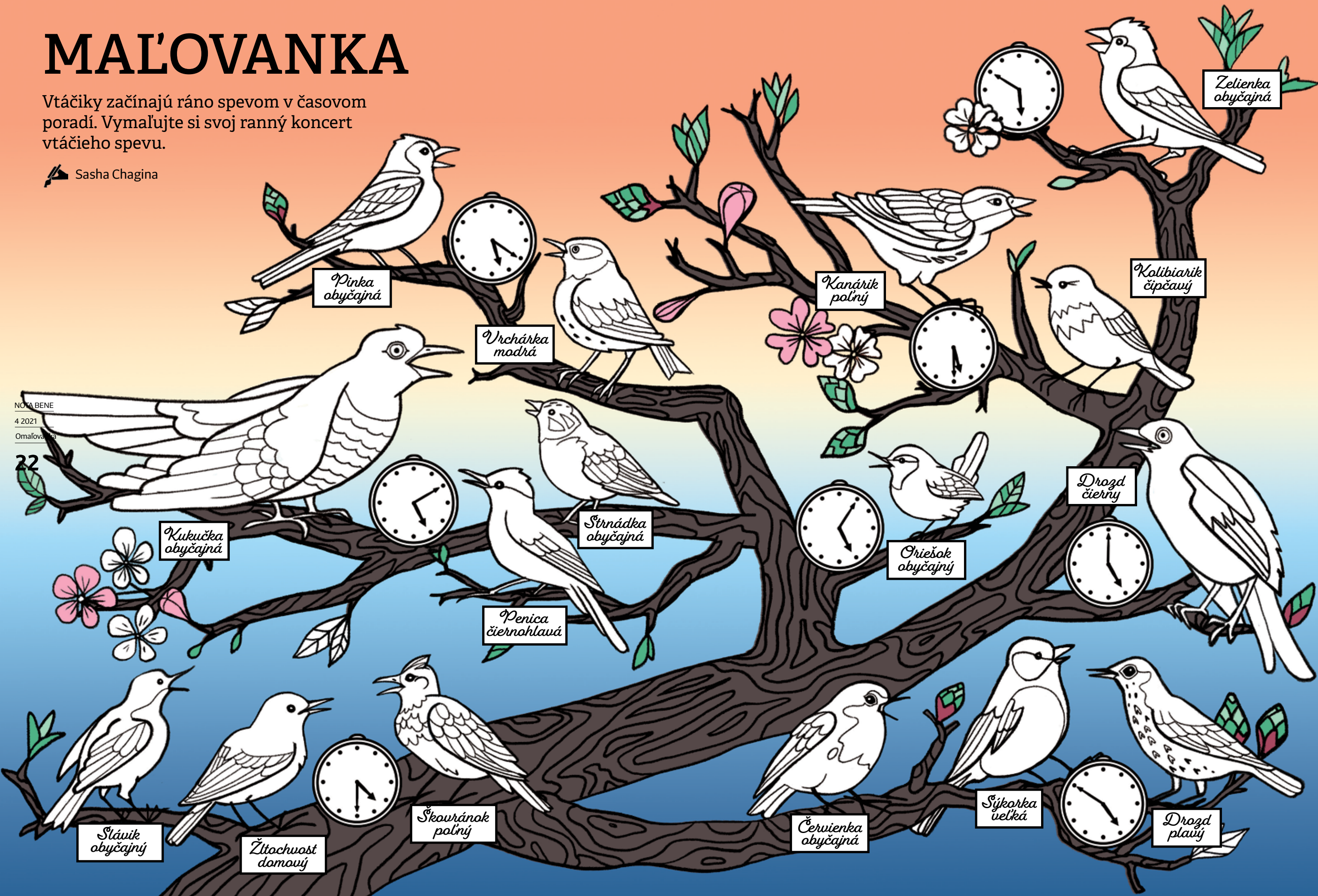
Narodila sa Michalovciach, vyštudovala bábkoherectvo na Divadelnej fakulte VŠMU a momentálne študuje intermédiá na VŠVU. Pôsobí v nezávislom Divadle NUDE, ktoré aj spluzakladala, hrá v televíznom v seriáli RTVS Pumpa. Za koncept inscenácie Mama ma má _ _ _ _ získala spolu s Veronikou Malgot ocenenie Dosky 2015 v kategórii Objav roka. Má vlastný blog s názvom Lýdia Lýdia, ktorý označuje ako možno fešň blog.

MAĽOVANKA

Vtáčiky začínajú ráno spevom v časovom poradí. Vymaľujte si svoj ranný koncert vtáčieho spevu.

 Sasha Chagina

NOTABENE

4 2021

Omaľovánka

22

Krákľa belasá

Prečo miznú?

Michaela Barčíková

Shutterstock, Jozef Chavko

Dokážete si predstaviť svet bez vtákov? Vtáky sú poslovia, ktorí nás upozorňujú na zdravie našej planéty. Ich osud je naším osudom. Prečo sa čoraz viac sťahujú do miest a ako im môžeme byť lepšími susedmi?

Nachádzajú sa v strede potravinnej pyramídy. Likvidujú škodcov, ktorí by nám inak strpčovali život. „Jeden pár sýkoriek môže napríklad v ovocnom sade zničiť až 80 % populácie prezimujúcich húseníc obaľovača jablčného, keďže denne je schopný priniesť mláďatám 300 – 350 húseníc,“ hovorí Matej Repel zo združenia BirdLife.

Okrem toho rozširujú mnoho druhov drevín, napríklad hloh, ktorý zas potrebuje pre svoj život hmyz. Hrajú podstatnú úlohu vo fungovaní svetových ekosystémov. To má dopad na ľud-

ské zdravie, ekonomiku a produkciu potravín. Zároveň vtáky pomáhajú roznášať semená konzumáciou a následne trusom vylúčeným na inom mieste. Tak prinavracajú rastliny späť do ekosystémov, dokonca ich dokážu preniesť cez moria na nové územia.

Umenie prírody

Vtáky nás prekvapujú pestrým sfarbením, nádherným spevom, zložitým správaním a najmä dokonalým zrakom. U mnohých vtáčích druhov bolo presvedčivo dokázané, že sa navzájom

rozoznávajú podľa hlasu. Tučniak je aj v dvadsaťtisícovej kolónii takto schopný spoznať a nájsť svoju partnerku. Podobne sú na tom čajky.

Za najlepšieho nášho speváka sa považuje slávik obyčajný. Spevom však vynikajú aj druhy, ktoré dokážu napodobňovať hlas iných vtákov. Napríklad sedmohlások obyčajný, trsteniarik obyčajný, ale i škorec obyčajný. A prečo spievajú hlavne ráno a potom až neskoro večer? Vysvetlení je niekoľko. Skoro ráno a večer hmyz ako hlavná potrava väčšiny spevavcov nie je taký aktívny

Sokol červenonohý

a zároveň je málo svetla na lov, takže vtedy je najviac času na spev. A nako- niec, ráno a večer býva chladno a vlhko so slabším prúdením vzduchu. Preto sa vtáčí spev najlepšie šíri. „Väčšina ostatných živočíchov je vtedy ešte, alebo už ticho,“ vysvetľuje profesor Trnavskej univerzity Alfréd Trnka.

Vtáky podobne ako ľudia vidia farebne, ale trochu inak. Lepšie. Na rozdiel od nás vnímajú aj ultrafialové svetlo a ich zrak im poskytuje oveľa farebnejší obraz. Kým my máme len tri druhy čapíkov, ony majú až štyri. Majú teda takzvané tetrachromatické videnie.

Bez hmyzu

Na Slovensku bolo dosiaľ zaznamenaných vyše 350 druhov vtákov. Viac ako 200 z nich u nás aj hniezdi, hoci nie každý rok. Obloha sa však postupne vyprázdňuje. Niektoré nové druhy môžu pribudnúť, na druhej strane niektoré donedávna hojné druhy doslova miznú. Medzi nimi sú i vrabce, škorce či lastovičky.

Už pred časom varovali britskí vedci, že európska populácia vtákov poklesla za posledných tridsať rokov až o 421 miliónov kusov, čo predstavuje približne pätinu z celkového počtu. Približne 90 % týchto strát sa pritom týka tridsiatich siestich najbežnejších a najrozšírenejších druhov vtákov, ako sú vrabce, škovránky, jarabice či škorce. Tohtoročná správa o stave planéty od Svetového fondu na ochranu prírody uvádza, že od roku 1970 do roku 2016 sa populácie rýb, vtákov, obojživelníkov, plazov a cicavcov znížili celosvetovo o 68 %. Podľa Národnej stratégie ochrany biodiverzity je u nás ohrozených 46 % hniezdiacich druhov vtákov.

Intenzívne poľnohospodárstvo spôsobuje úbytok biodiverzity. Z polí a lúk v rámci celej Európy miznú vtáky, cicavce, plazy, obojživelníky a hmyz, varuje viac ako dvetisícpäťsto vedcov z európskych vedeckých organizácií. Tento trend je zrejmy aj na Slovensku. Podľa Jána Gúgha zo združenia BirdLife výrazne ubudli viaceré druhy vtákov vrátane vrabcov, ktoré patrili k tým najpočetnejším.

Problémom pre nich je napríklad ilegálny lov, otravy, používanie pesticídov, pestovanie jednej plodiny na veľkých plochách, rúbanie vetrolamov a alejí, intenzívna ťažba dreva či nedostatok mŕtveho dreva v lesoch. Dramatický pokles vtáčích druhov spôsobuje aj výrazný úbytok hmyzu, keďže podľa štúdií odborníkov ubudlo asi 80 % z biomasy hmyzu v ovzduší. To je obrovské kvantum potravy pre vtáky či netopiere, ktorá v krajine v rámci potravinového reťazca chýba.

Šanca existuje

Podľa Romana Slobodníka zo združenia Ochrana dravcov na Slovensku u nás z hľadiska druhov trpia najviac vtáky poľnohospodárskej krajiny, ako sú jarabica, škovránok či drop. Tieto druhy boli kedysi početné či bežné. Dnes sa stávajú z roka na rok vzácnejšími. O niektoré druhy sme v nedávnej minulosti prišli. „Aby sme však neboli len negatívni, niektorým druhom sa darí lepšie, napríklad orlom kráľovským. Alebo sa, tak ako krakľa belasá, nečakane po mnohoročnej odlmke vrátili.“

Krakľa u nás naposledy hniezdila pred jedenástimi rokmi. Na východnom Slovensku ornitológovia nezaznamenali jej hniezdenie už dvadsaťštyri rokov a viac ako štyri páry hniezdili na Slovensku naposledy v minulom tisícročí.

Ako z mnohých krajín Európy, aj zo Slovenska krakľa vymizla vinou zmien v poľnohospodárskej krajine. Podľa ochranára Gúgha sa u nás od roku 2003 strojnásobila plocha, na ktorej sa pestuje repka olejná. Krakľa belasá vyhynula práve v čase, keď nárast pestovania repky vrcholil.

Návrat krakle súvisí najmä s rozširovaním jej hniezdného areálu v susednom Maďarsku. To podľa Jána Gúgha dokazuje, že ak vytvoríme ohrozeným vtáčím druhom vhodné podmienky, existuje šanca zvrátiť negatívny trend.

Migračné prekážky

Každoročne Slovensko navštívi okolo tridsať miliónov vtákov. Roman Slobodník upozorňuje, že hoci toto číslo pôsobí veľkolepo, v skutočnosti platí len pre jarnú migráciu. „Slovensko je významnou križovatkou migračných ciest. Väčšina vtákov ponad naše úze-

mie preletí a pokračuje vo svojej ceste severným či severovýchodným smerom do Škandinávie, Pobaltia a Ruska.“

Vtáky neletia za teplom, ale za potravou. Vyberajú sa teda do oblastí, kde nájdu dostatok toho, čo im chutí. Aj z našich končín odlietajú medzi prvými druhy, ktoré to majú najďalej. Ide najmä o subsaharských migrantov, zimujúcich južne od rovníka. Spravidla sú to hmyzožravé spevavce ako penice, trsteniariky, krakle a včeláriky, niektoré dravce, ako sú orol kriklavý, včelár lesný, sokol červenonohý, výrik obyčajný a výnimočne aj sovy.

Na cestu sa vtáky pripravujú. Mení sa im operenie, tvoria si tukové zásoby. „Energiu dopĺňajú bobulami, najmä bazou či svibom. Privítajú slnečnicu a strniská po lucerne a obilninách, preto je dôležité, aby sa polia hneď po žatve nezaorali,“ hovorí Ján Gúgh.

Úskalia miest

V súčasnosti sa vtáky sťahujú čoraz častejšie do miest. „Je to paradoxne spôsobené lepšou ochranou a dostatkom potravy,“ vysvetľuje Alfréd Trnka. Mestá mnohým druhom poskytujú vhodné klimatické podmienky, možnosti hniezdenia či už na budo-
vách, na strechách, alebo v parkoch.

Zároveň tam však nájdu aj bohatú potravu vrátane prikrmovania ľuďmi, aj lepšiu ochranu pred predátormi, ale aj človekom. A to i napriek tomu, že do miest sa sťahujú tiež prirodzení predátori vtákov a ich hniezd. „Okrem typických takzvaných synantropných druhov vtákov, ako sú belorítky obyčajné, vrabce domové či žltochvosty domové, ktoré s nami žijú už dlhšie, sme v súčasnosti svedkami masívneho prenikania ďalších druhov do našich miest, najmä holubov hrivnákov a strák obyčajných,“ dodáva Alfréd Trnka.

Pri sťahovaní stoja vtákom v ceste nebezpečenstvá, ktoré väčšinou spôsobil človek. Sklo predstavuje v súčasnosti najrizikovejší faktor pre vtáctvo na celom svete. Podľa dostupných údajov sú kolízie vtákov s presklenenými bariérami druhou najčastejšou príčinou ich úhynu hneď po lovení mačkou domácou. Ročne takto zahynú stovky miliónov vtákov. Nevidia prekážku a predpokladajú, že sú pred nimi ďalšie stromy alebo otvorený priestor. Pri náraze v rýchlosti 50 až 70 kilometrov za hodinu často hneď uhynú. „Výplne predstavujú dvojité riziko: sú priehľadné, a teda neviditeľné, a z dôvodu zrkadlenia môžu odrážať obraz okolia a vtáky priamo lákať,“ hovorí Alfréd Trnka.

Doterajšia ochrana vtákov pred nárazmi do skla lepením samolepiek siluet dravcov sa ukazuje ako neúčinná. Ornitologické výskumy v mnohých krajinách dokazujú, že optimálne je rovnomerné pokrytie okien a presklenených plôch akýmikoľvek vzormi. Môžu mať ľubovoľný tvar – siluety vtákov, kvety, geometrické obrazce, pruhy a podobne, musia však byť dostatočne nahusto. Vtáky nevaruje pred sklom tvar vzoru, ale vizuálny podnet. Na okná rodinných domov existujú nálepky pre ľudské oko takmer neviditeľné.

Každý druh má v ekosystéme svoje miesto a nenahraditeľnú úlohu. Ak čo i len jeden článok týchto previazaných vzťahov vypadne, ekosystém sa ochudobňuje a dostáva sa do nerovnováhy. Podľa Jána Gúgha robí intenzívne poľnohospodárstvo z našej krajiny ekologickú spúšť. Vedci zdôrazňujú, že takýto spôsob hospodárenia viedol v rámci EÚ od roku 1980 až k 55-percentnému úbytku vtákov. „Ak nedôjde k zásadnej reforme poľnohospodárstva a nevytvoríme priestor pre prírodu, hrozí, že všetky záväzky v oblasti ochrany biodiverzity a klímy zostanú len zdrapom papiera a z našich polí sa vytratí bzukot včiel aj vtáčí spev.“

Holuby nenasledujú hlúpeho vodcu

 Elena Akácsová Shutterstock

Čím viac čítam o holuboch, tým viac ich uznávam. Akože, neprestala som si myslieť, že sú to lietajúce potkany, čo roznášajú choroby, a takisto som ich neprestala vyháňať z balkóna, keď niektorému napadne, že by sa mal v mojej blízkosti usídlieť alebo nažrať a potom to celé však viete čo.

Ale nedávno som si prečítala pár výskumov, kde hrali holuby hlavnú úlohu, a vzbudili môj údiv i rešpekt.

Tak v prvom rade vedci z Kalifornskej univerzity dokázali ani nie po mesačnom tréningu vycvičiť holuby tak, že na záberoch z mamografie a biopsie prsníka rozoznali rakovinu a určili správnu diagnózu v 90 % prípadoch. Učili sa systémom pokus omyl – za dobrý pokus dostali granulu.

Patológom a onkológom trvá vycibriť si takúto schopnosť roky, granule-negranule.

Holubacia výhoda spočíva v receptoroch na farby a mimoriadnej pamäti na zrakové podnety, teda veciach, ktoré potrebujú pre svoje holé prežitie. Celý život totiž hľadajú v letku na zemi drobnosti ako hmyz a semená, a tak dokážu vidieť zložité vizuálne vzorce a všimnúť si, keď niečo neštимуje. Človek má v oku receptory citlivé na tri farby, holub na štyri až päť. Vďaka výbornej zrakovej pamäti si dokáže zapamätať databázu s viac než 1 800 obrázkami. Tie potom porovná s novým obrazcom a uvedomí si ich všeobecné spoločné znaky. Granula je istá.

Lekári sa zatiaľ o svoju robotu nemusia báť, výskum má poslúžiť pri vývoji umelej inteligencie a zobrazovacích metód v zdravotníctve. Predsa len si nemôžeme byť istí, ako sú na tom holuby s právnou zodpovednosťou za svoje nesprávne rozhodnutia.

I keď... je tu ešte jeden experimentálny výskum, ktorý by mohol naznačovať, že holuby sú lepšie ako ľudia aj v rozoznaní toho, že ich niekto vedie nesprávnym smerom.

Tento raz sa pohrali s holubmi etológovia v Oxforde. Najprv ich naučili vracáť sa do holubníka z neďalekej dediny. Potom využili to, že holuby na navigáciu využívajú svoje vnútorné hodinky a porovnávajú čas s postavením Slnka. Umelým osvetlením im kazili vnútorné hodinky a tým zmenili aj kompas, podľa ktorého trafia domov.

Vytvárali pritom rôzne skupiny pomýlených a nepomýlených holubov. Raz preštelovali hodiny celému krdľu, iba ich vodcu nechali nepomýleného. Inokedy urobili pomätenca len z neho.

Ak sa im podarilo pomýliť väčšinu vtákov, dopadlo to tak, ako keď rozhoduje sfanatizovaný dav. Zle. Ani osvietený – teda nepomýlený – monarcha nedokázal zblbnutý krdel presvedčiť, kadiaľ vedie správna cesta. Keď však bola celá komunita normálna a ich dovtedy spoľahlivý šéf začal zmätkovať a viedol všetkých zlou trasou, postupne strácal prívržencov. Pomätenca krdel nenasledoval. Čo však bolo ešte zaujímavejšie, spoločens-
tvo nepomýlených vtákov dokázalo ešte počas letu, v podstate okamžite, zreorganizovať svoju hierarchickú štruktúru a zlého vodcu eliminovať včas, aby dobre doleteli domov.

Ako sa vtákom darí odvrátiť katastrofu, keď ich šéf podľahne bludom, zatiaľ nie je jasné. Keby sme to zistili, nepochybne by to ľudstvo ušetrilo mnohých sklamaní i tragédií. Nádej, že sa nám takýto vnútorný kompas vyvinie, tu je, len to chce čas. Veľa času. Holuby majú pred nami evolučný náskok necelých 150 miliónov rokov.

Autorka je publicistka.

Neobyčajné mestské vtáky

Michal Poľana

Shutterstock, REUTERS/Ina Fassbender

Holuby, vrany aj labute kedysi žili vo voľnej prírode, dnes sú bežnými obyvateľmi miest. Niekomu prekážajú, iný sa rád kochá ich krásou. No málokto vie, čím všetkým sú mimoriadne.

NOTA BENE

4 2021

Fenomén

28

Podľa starej gréckej báje vzal najvyšší boh Zeus na seba podobu labute, aby oplodnil krásnu princeznú Lédú. Tento motív stvárnil viacerí umelci, namaľoval ho tiež Leonardo da Vinci a Jean-Jacques Feuchère mu dal podobu krásneho minisúsošia. Balet Labutie jazero s hudbou P. I. Čajkovského už vyše 140 rokov najviac vypredáva divadlá. Labute sú pre umelcov výzvou možno aj preto, že samy pôsobia ako umelecké dielo.

Spolu s kačicami a husami patria do spoločnej čelade kačicovitých vodných vtákov (Anatidae). Kedysi spolu obývali prírodné jazerá a močiare, ale ľudia ich lovom vytlačili na sever do divokých táj. Neskôr sa vďaka panskej móde zdobiť nimi súkromné jazierka znovu rozšírili po Európe aj ostatných kontinentoch.

Labute kráľovnej Alžbety

Byť majiteľom labute kedysi znamenalo príslušnosť k vyššej vrstve.

V Spojenom kráľovstve mohli mať tieto skvostne pôsobiace vtáky iba vlastníci pôdy s určitým príjmom. A aby bolo jasné, komu patria, museli mať na zobáku vyryté úradne schválené značky. Každú neoznačenú labuť v Británii, Škótsku a Walese považovali za majetok britskej kráľovnej. Táto tradícia sa zachovala až dodnes, rovnako ako obrad, pri ktorom kráľovná oficiálne menuje strážcu svojich labutí. Ten preberá labute, ktoré kráľovná dostáva do daru od zahraničných štátnikov, a zúčastňuje sa každoročnej tradičnej ceremónie sčítania labutí na rieke Temža.

Podľa Jána Gúgha, manažéra Slovenskej ornitologickej spoločnosti BirdLife Slovensko, žije na Slovensku najmä labuť veľká. Hniezdi tu v počte 400 až 600 párov. V zime, keď k nám prilietajú prezimovať labute z Ruska a Pobaltia, je ich dvoj- až štvornásobne viac. „Vďaka miernym

zimám u nás počet zimujúcich labutí narastá. Keďže nemusia migrovať za teplom južnejšie, na vhodných miestach spoločne zimujú nezriedka aj stovky labutí.“

Keď labuť vychádza z vody na súš, ťarbavá chôdza na krátkych nohách jej okamžite uberie z elegancie. No len čo vzlietne, vznešenosť sa jej vráti. Mimochodom, krídla labutí (v jednom je ich vždy zhruba 40) dokážu prekonať vzdialenosť vyše 3 000 kilometrov. S váhou 7 – 12 kíl patria medzi najťažšie lietajúce vtáky na svete a dokážu nabráť aj poriadnu rýchlosť, až 60 kilometrov za hodinu.

Bláznivá láska

Okrem ich krásy mnohí obdivujú aj to, že 95 % labutí vytvára zväzky na celý život. Ak ich nič nerozdelí, môžu spolu prežiť až 50 rokov. Má to však aj smutnú stránku. Ak totiž jedna labuť

z páru uhynie, druhá ju väčšinou so žiaľu čoskoro nasleduje.

V Nemecku sa pred rokmi stala celebritou čierna labuť z jazera Aasee v Münsteri, ktorá sa zamilovala do bielej labute. To by nebolo až také zvláštne, ak by nešlo o vodný bicykel v tvare bielej labute, po ktorého boku sa vytrvalo plavila tri roky. Miestni, ktorí čiernu labuť nazvali Petra, v obave o jej duševné zdravie privolali ornitológov. No tí len skonštatovali, že podľa zvukov, ktoré vydáva, je do vodného bicykla zamilovaná. Vieme síce, že zamilovanosť je po biochemickej stránke bláznovstvo, ale krajšieho bláznovstva niet. Takže nikto nemal silu ho Petre odprieť.

V mestskom prostredí však podľa Jána Gúgha čiha na labute viacero hrozieb. „Na jar, keď dospelé páry vyhánajú z teritória iné labute vrátane minuloročných mláďat, môžu sa ocitnúť na cestách, kde im hrozia kolízie s autami. Stáva sa

tiež, že narazia do elektrických vedení.“ Ján Gúgh upozorňuje aj na nezodpovedných rybárov, ktorí zanechávajú v rybárskych revíroch vlasce s háčikmi. „Ak ich labute, ale aj iné vodné vtáky prehltnú, alebo sa do nich zamotajú, často im odumrie končatina alebo uhynú.“

Ľudia by mali mať pred labuťami rešpekt v čase, keď sedia na vajčkách a majú mladé. Samec vtedy hniezdo chráni a prišelcov zaháňa výstražným sykotom a roztahovaním krídel. Ak nepochopíte varovné signály, môže na vás zaútočiť zobákom. Milovníkom labutí Ján Gúgh neodporúča, aby ich krmili pečivom. Spôsobuje im tráviace problémy, na ktoré môžu až uhynúť. Ak ich chcete nakrmiť, doneste im kukuricu, šalátové listy alebo inú zeleninu. Pečivo ubližuje všetkým zvieratám, vtákom aj cicavcom.

Čierna labuť je pôvodom z Austrálie, ale ľudia ju rozšírili v Tanzánii aj

na Novom Zélande. Má trochu inú symboliku ako biela. Okrem toho, že môže evokovať vnútornú premenu ako vo filme Čierna labuť, ekonómia poznajú takzvaný fenomén čiernej labute, ktorý spopularizoval bývalý obchodník z Wall Street Nassim Nicholas Taleb. Predstavuje mimoriadne negatívnu udalosť, ktorú nemožno predvídať, ale ovplyvní celú spoločnosť. Ako bol napríklad útok na americké Dvojičky 11. septembra 2001 či globálna ekonomická kríza v roku 2008. Dnes mnohí označujú fenoménom čiernej labute súčasnú pandémiu. I keď nesprávne, lebo pred jej hrozbou varovalo viacero vedcov.

Poštári aj špióni

Najstarší dôkaz vzťahu ľudí k holubom pochádza z Grohamovej jaskyne na Gibraltári. Paleontológovia tam našli obhorené kosti holubov staré 68 000 rokov a hlbší prieskum ukázal,

NOTA BENE

4 2021

Fenomén

29

že neandertálci ich aj chovali. Rovna-ko ako labute, aj holuby sa rozšírili v mestách preto, že im ľudia v spoloč-nosti prisúdili istú úlohu. Kým labute prinášali pôžitok z krásy, holuby im slúžili nielen ako pokrm, ale aj ako poštári. Mestské holuby sú potomka-mi týchto lietajúcich doručovateľov.

Na doručovanie správ ich využívali obyvatelia Ďalekého východu a sever-nej Afriky najmenej 4 000 rokov pred Kristom. Nástenná maľba v chráme Medinet Habu neďaleko Karnaku z ob-dobia asi 3 000 rokov p. n. l. zobrazuje štyri holuby, odlietajúce oznámiť sprá-vu o korunovácií do všetkých strán.

Žiaľ, ľudia im vnútili aj rolu bo-jovníkov. Križiaci ich využívali na doručovanie správ na bojiská, kto-ré im pripevnili na nožičku. V prvej a druhej svetovej vojne fungovali holuby aj ako špióni. Minifotoapa-rátom pripevneným na hrudníku prinášali správy z bojísk. Vo francúz-skom meste Verdun, kde sa odohrala jedna z najkrvavejších bitiek prvej svetovej vojny, má pietnu plaketu vojnový holub číslo 785-15. Nemec-ký plukovník Raynal ho po niekoľ-kodňovom úmornom boji odoslal s touto správou: „Ešte sa držíme, ale trpíme útokmi plynu a plameňome-tov. Nutne potrebujeme vyslobodiť... Je to môj posledný holub.“ Chudák holub prilietel do cieľa a omámený plynom skonal. Holubica Cher Ami, ktorá v tej istej vojne pomáhala ame-rickým vojakom, sa v bitke pri Argo-ne stala tiež poslednou nádejou na záchranu divízie. Volanie o pomoc doručila napriek tomu, že ju do hru-de zasiahla guľka a prišla o nožičku. S drevenou protézkou prežila ešte pár mesiacov. Vyslúžila si vojenský kríž za statočnosť a jej mumifikované telíčko je vystavené v Múzeu histórie vo Washingtone. Kým v prvej sveto-vej vojne slúžilo pol milióna holubov, v druhej svetovej vojne ich len brit-ská armáda evidovala 250 000.

Holuby ako tajní agenti sa vyu-žívajú aj dnes, najmä v krajinách, medzi ktorými je politické napätie. Občas správy priniesú informáciu o zajatí holuba – špióna. V minulom roku Indovia chytili holuba z Pakista-nu, dávnejšie padol do zajatia holub z Egypta, ktorý vraj v Iráne sledoval podzemnú továreň na spracovanie

uránu, kde sa môžu vyrábať jadrové zariadenia.

Spojenie na hlbšej úrovni

Ešte donedávna sa holuby používali aj na doručovanie krvných vzoriek v ob-lastiach s veľkým dopravný ruchom alebo v odlahých oblastiach. Nemocnica v brit-skom Plymouthe s tým skončila len v 80. rokoch minulého storočia, ale na niekto-rých perifériách Británie aj Francúzska vraj tento spôsob využívajú dodnes.

No s holubmi sme spojení na oveľa hlbšej úrovni. Profesor Michael Shapiro z Univerzity v Utahu, ktorý sa zaoberal štúdiom holubieho genómu, zistil, že s niektorými druhmi holubov máme spoločnú tú istú mutácia génu EphB2. No kým holubom vytvára na hlave veselé chocholy, u ľudí sa podieľa na vzniku Al-zheimerovej choroby či rakoviny prostaty.

Vedci z Aucklandskej univerzity dá-vajú schopnosť holubov orientovať sa v priestore do súvisu s mikroskopickými časticami magnetitu, ktorý majú tieto vtáky v hornom zobáku. Vraj vďaka nemu lepšie vnímajú magnetické pole Zeme a dokážu si v myslí „nakresliť“ a zapamätať magnetickú mapu. Okrem toho sú veľmi inteligentné. Psychológ Damian Scarf z Univerzity Otago na Novom Zélande rok trénoval tri holuby v rozdeľovaní deviatich príbuzných predmetov do skupín a bol úspešný. Dokonca zistil, že ich dokážu spočítať.

Prenášači chorôb

V príbuzných rodoch holubov a hrd-ličiek rozlišujeme až 309 operencov. Na Slovensku sa vyskytujú hrdlička záhrad-ná, hrdlička poľná, holub hrivnák, holub plúžik a divo žijúce populácie mestských a poštových holubov.

Mestský človek vníma holuby ako prenášače chorôb, ale Ján Gúgh ho-vorí, že je to mýtus. Viaceré svetové veľkomestá zápasia s premnožením holubov. Ale kým napríklad vo Viedni a v Budapešti ich populácie znižujú menej radikálnymi spôsobmi, na príklad ich prikrmujú na povalách a odoberajú im vajíčka, na Slovensku sa podľa Jána Gúgha doposiaľ v tomto smere nezaviedlo koncepčné riešenie. „Aplikujú sa len opatrenia, ktoré sú známe ako neúčinné. Ide napríklad o odchty a eutanáziu holubov, prí-

padne ich presunutie na iné lokali-ty. To je absolútne neúčinné. Holuby majú veľmi dobré orientačné schop-nosti a vrátia sa na pôvodné miesto, alebo sa pridajú k inej kolónii.“

Ján Gúgh podotýka, že ide skôr o psychologický dopad na občanov, že sa niečo robí. „V prípade eutanázie však narážame na zákonnosť takých-to postupov. Možná je len vtedy, ak veterinárna správa potvrdí hrozbu ná-kazy.“ Zdôrazňuje, že mnohé budovy v mestách sú v zlom technickom stave a holuby tak majú prístup na pod-krovia, kde hniezdia. Tým, ktorým prítomnosť holubov prekáža, radí na-inštalovať zábranu. Sklo na balkón, sieťku na okná. Tými sa v mestách bežne chránia aj pamiatky. „Polodivé populácie domácich holubov patria jednoznačne ku koloritu mestskej kra-jiny a spoločnosť by mala skôr hľadať spôsoby, ako s vtákmi spolunažívať.“

A ešte jedna vec: rovnako ako labu-tiam aj holubom pečivo škodí. „Obľu-bujú zrná, napríklad pšenicu, jačmeň,

kukuricu,“ hovorí Jám Gúgh. Dodáva, že mestské holuby vôbec neodporú-ča prikrmovať práve pre obavy z ich premnoženia.

Hitchcockova inšpirácia

Ani vrany spolu s ďalšími krkavco-vitými vtákmi – strakami, havranmi, krkavcami či sojkami sa nestali oby-vateľmi miest celkom dobrovoľne. Ján Gúgh hovorí, že ich do nich vytláčajú poľovníci, ktorí ich považujú za škodnú zver, a intenzívne poľnohospodárstvo. „V agrárnej krajine vtáky nenachádza-jú dosť potravy, preto sa presúvajú do miest. Tam ich nikto neprenasleduje a nachádzajú dosť obživy aj možností na hniezdenie. Vrany sú čističmi krajiny. Aj v mestách konzumujú uhynuté, choré alebo slabé živočíchy.“

Vrany sa v zajatí dožívajú aj niekoľko desaťročí, vo voľnej prírode zhruba 15 rokov. Na Slovensku žijú vrana čierna a vrana popolavá, ktorá je zákonom chrá-nená. V čase ich hniezdenia ornitológovia narátali odhadom 8 000 až 30 000 párov.

Nebezpečenstvá na ne číhajú všade. Na pobreží v North Monterey v Kalifornii sa v roku 1961 odohrala zvláštna udalosť. Vrany, ale aj čajky a ďalšie vtáky útočili na ľudí a ich autá, v letku narážali do múrov domov a mŕtve padali na zem. Keď si o nej kráľ hororu Alfred Hitchcock prečítal v miestnych novinách, inšpirova-la ho k natočeniu hororu Vtáky. Príčinu zvláštneho správania operencov však vedci rozlúštili až o 30 rokov neskôr, keď sa v tej istej oblasti rovnako „zbláznili“ pe-likány. Ich pomätenosť spôsobila kyselina domoová, ktorú z ťažko predvídateľných dôvodov niekedy vo veľkom vyprodukujú mikroskopické morské riasy. Ide o veľmi silný toxín. Keď prenikne do tiel mor-ských živočíchov, najmä mäkkýšov, môže spôsobiť hromadné otravy ľudí. Peliká-ny a vtáky, ktoré inšpirovali Hitchcocka, pravdepodobne pojedli morské živočíchy „nakazené“ týmto toxínom.

Nebojte sa ich

O tom, že vrany majú v skutočnosti vynikajúcu pamäť, sa presvedčili ved-ci z Univerzity Georgea Washingtona.

Rozhodli sa preskúmať tvrdenie, že vrany aj po rokoch spoznajú ľudské tváre. Vedci si nasadili na tváre masky a vybrali sa do parku. Tam sa rozdelili na dve skupiny. Jedna z nich vrany chytala a značkovala, druhá sa tomu prizerala. Keď sa po piatich rokoch do parku vrátili v tých istých maskách, vrany okamžite začali prudko nalie-tať na vedcov, ktorí ich označkovali. Vedcov-pozorovateľov však nechali na pokoji. A tak sa odborníci navyše pre-svedčili, že keď vrany niekto našťve, v príhodnej chvíli mu to vrátia. Pomo-cou PET tomografie dokonca zistili, že vo vraňom mozgu sa emočné impul-zy pri rozoznávaní tvári pohybujú po tých istých dráhach ako u ľudí.

Ak zažijete nálet vrany, nemusíte si hneď spytovať svedomie. Pravde-podobne ste sa len ocitli v blízkosti jej hniezda a ona si bráni teritórium a mláďatá. A ak sa stretnete s vraním mláďatom pod stromom, asi sa mu nepodaril prvý let. Nechytajte ho ani neodnášajte. Matka si ho nájde a bude ho prikrmovať na zemi.

Za mimoriadne dôvtipné sa pova-žujú vrany druhu Corvus moneduloi-des z ostrova Nová Kaledónia. Hmyz sa pred nimi nemôže cítiť bezpečne ani v štrbinách. Tieto vrany si totiž upravujú vetvičky do tvaru háku, aby ho odtiaľ mohli vyšpárať.

Na pravde sa zakladá tiež Ezopova bájka o vrane a krčahu s vodou. Je to rozprávanie o vysmädnutej vrane, ktorá objaví krčah s vodou, ale preto-že je voda len na dne, zobákom k nej nedočiahne. Krčah našťastie stojí na kope kameňov a tak ich vrana po jed-nom doňho hádže, kým hladina vody nestúpte dostatočne na to, aby sa na-pila. Zoologička Corina Logan sa dej bájky rozhodla preveriť a zaznamenala to na video. Ak neveríte, že vrana sa vynájde presne tak, ako to opísal Ezop, pozrite si to na YouTube. Nájdete tam aj ďalšie videá, ktoré vás presvedčia o inteligencii a hravosti vrán.

A keď sa nabudúce dostanú tieto (ne)obyčajné vtáky do vášho zorné-ho poľa, spomeňte si na slová Jána Gúgha: „V meste zdieľame priestor s mnohými zvieratami, ktoré sa adap-tovali na urbánne prostredie. Treba hľadať spôsoby, ako s nimi spoluna-žívať bez konfliktov.“

Elegán znovu ožil

 Ela Rybárová Marcel Pazman

Jeden z prvých predajcov NOTA BENE, Joshua, získal po dvadsiatich rokoch domov v mestskom nájomnom byte v rámci pilotného projektu Dostupné bývanie.

Joshua Jozef Kanáloš nedávno oslávil šesťdesiate piate narodeniny. Je hladko oholený, s bielou košelou a elegantným károvaným svetrom, vo váze má orchidey, čo mu k sviatku doniesli susedia, a na gauči vedľa neho sedia jeho dva psy.

Jeden z prvých predajcov NOTA BENE narodeniny po dvadsiatich rokoch života po rôznych ubytovniach, chatkách aj na ulici oslávil s poriadnou strechou nad hlavou. Pridelili mu mestský nájomný byt v rámci pilotného programu Dostupné bývanie bratislavského magistrátu. Na projekte spolupracuje intenzívnou sociálnou podporou klientov na princípe housing first aj združenie Proti prúdu.

„Byt mi dal nový život. Cítim sa, akoby som vyplával a konečne sa nadýchol po tom, čo som v hlbokej vode padal na dno a dochádzal mi kyslík. Znovu som ožil,“ hovorí Joshua.

Zvládnuť dôležitú životnú zmenu mu pomáha sociálna pracovníčka Rebeka z programu Bývanie. Joshuovi intenzívne asistuje priamo v byte, aby zvládol problémy s úradnými záležitosťami, s vecami v domácnosti, ako pripojenie práčky či modemu, a prekonal osamelosť – napríklad aj spoločnými prechádzkami so psami pri objavovaní najbližšieho okolia.

Úspešný deň

Pre koronu sa s Joshuom vidíme len online – je to jeho prvý rozhovor cez Zoom. Videohovory bude časom potrebovať na nacvičovanie online predstavení v Divadle bez domova, kde patrí medzi ostrieľaných hercov. Divadlo máva teraz predstavenia online a Joshua sa teší aj na premiéru

nového predstavenia naživo v októbri. „Ak už nebude lockdown.“

Má strednú hotelovú školu, je vyučený kuchár. Pôsobil aj vo vychytených reštauráciách a väčšiu časť života prežil v Česku. V roku 2001 si prišiel do Bratislavy vybaviť nové doklady, keďže sa tu narodil, ale dopadlo to inak. Na stanici ho okradli. Prišiel o všetko, peniaze aj staré doklady. Cítil sa úplne beznádejne, no v ťažkej chvíli mu pomohli zakladatelia projektu NOTA BENE Martin Opet a Sandra Pazman Tordová. Ponúkli mu, či by nechcel predávať pouličný časopis.

„Dali mi päť časopisov zadarmo, lebo som nemal peniaze, a ukázali mi, ako sa predáva. Celú dobu som sa modlil k Bohu. Stál som na Laurinskej ulici a prvý človek, čo šiel okolo, sa zastavil a kúpil si časopis,“ hovorí Joshua.

Bolo to práve 11. septembra, v deň teroristického útoku na americké Dvojčiky. Jeho prvý zákazník si podobne ako viacerí ďalší myslel, že na titulke časopisu je terorista Usáma bin Ládín. V skutočnosti to bol maliar Pablo Picasso.

„Ten pán vytiahol stokoronu a dal mi ju, že mu nemusím vydávať. Pýtal som sa prečo a povedal mi, že to pozná z Česka, kde sa predáva Nový prostor. V Prahe bol vraj týždeň na ulici a predaj časopisu mu pomohol nájsť si prácu.“

Keď už mal Joshua peniaze, kúpil si ďalšie časopisy. „V prvý deň som ich predal stodvadsať, bolo to neuveriteľné,“ rozpráva. Bola to výnimočná situácia, keď ešte v Bratislave nebolo veľa predajcov a Joshua mal dobré predajné miesto neďaleko banky, divadla aj známej reštaurácie.

Hoci už mal nejaké peniaze, stále mal problém sa v slovenskej metropole ubytovať. Keď zavolať do ubytovne,

miesto bolo, ale keď tam prišiel, zrazu ho už ubytovať nechceli. „Mali predsudky pre moju tmavšiu pleť,“ vysvetľuje Joshua. Pomohlo až to, keď s ním do ubytovne prišiel spoluzakladateľ NOTA BENE Martin Opet.

Prvýkrát v opere

Predaj časopisu mu priniesol ďalšie pracovné príležitosti. V roku 2003 sa zamestnal ako kulisár v opere Slovenského národného divadla. Zamestnanci si však od neho odsadali, keď prišiel k stolu. „Pochopil som, že preto, lebo som bezdomovec. Nemal som svoje meno Jozef, ale bezdomovec. Tak o mne hovorili. Veľmi ma to ponížovalo, ťažko som to znášal. Radšej som potom chodil jesť von,“ opisuje zlomeným hlasom.

Vtedy prvýkrát v živote videl operu. „Keď som prvý raz počul Nabucca, plakal som – také to bolo nádherné.“ Mesačná výplata, asi tisícdeväť korún, mu však nestačila ani na nájom v ubytovni. S hľadaním ďalšej práce to bolo ťažké. „Bol som ochotný variť aj upratovať. Aj keď mi po telefóne hovorili, že práca je, keď som prišiel, už len povedali, že mi zavolajú. Nikto nezavolať.“

Kňaz Juraj Kardoš mu potom pomohol s ubytovaním na fare v Marianke, kde mohol bývať nejaký čas zadarmo. Bol vďačný a pomáhal s prácami okolo fary. Ubytovanie však preňho bolo za posledných dvadsať rokov len provizóriom. Komerčný nájom v ubytovniach mal neraz problém zaplatiť. „Niekedy som aj tri dni nejedol. Mám výhodu, že som kuchár. Vždy som si navaril, aby som mal aj na druhý deň, lebo som nevedel, koľko si zarobím.“

Za tie roky v neistote mu najviac chýbala sloboda. „Na ulici som žil v strachu, aby ma niekto nenapadol, nezbil, neustále ma kontrolovali policajti.

Je to neprijemné, lebo ľudia si potom myslia, že ste niečo vyviedli. Vnútorne som umieral.“

Duševnou vzpruhou preňho bolo Divadlo bez domova, v ktorom začal pôsobiť ako herec. „Som naozaj vďačný, že sa nás ujali režisér Patrik Krebs a principálka Uršula Kovalyk,“ hovorí Joshua. „Na predpremiéru predstavenia Túžby z ulice prišiel Michal Dočolomanský a bol veľmi spokojný. Na premiéru prišiel aj Ladislav Chudík a povedal, že pred nami skladá klobúk. S predstavením sme mali úspech. Boli sme radi, že robíme niečo pre ľudí, že nie sme pre nich len špinaví bezdomovci,“ dodáva.

Doma ako na brigáde

Neskôr robil kuchára v Česku aj na Slovensku, predával pouličný časopis aj brigádoval, a nakoniec pracoval ako pokladník v hypermarkete. Dnes už je na dôchodku, ale nohy si na stôl vyložiť nemôže. Dôchodok mu vyrátali vo výške len osemnásť eur, lebo nemal dosť odrobených rokov. „Podal som žiadosť o zvýšenie dôchodku. Zvýšili mi ho o desať centov,“ hovorí. Prežiť mu pomáha dávka v hmotnej núdzi a predaj časopisu.

Minulý rok v októbri mu povedali, že by mohol získať jeden z deviatich mestských nájomných bytov, ktoré mesto vyhradilo pre svojich najzraniteľnejších

obyvateľov. „Koncom novembra, keď bol zákaz vychádzania, mi oznámili, že mi bol pridelený byt. Nedokázal som tomu uveriť.“ Nevedel si zvyknúť, že je to naozaj jeho domov. „Keď som upratoval, mal som pocit, že som tu akoby na brigáde, musím upratať a pôjdem domov. Dlhو mi trvalo, kým som sa začal cítiť ako doma.“

Na súčasné nájomné necelých 140 eur vrátane energií by si podľa svojich slov vedel zarobiť predajom časopisu. Počas pandémie však chodí po uliciach málo ľudí a Joshua sa navyše pre zdravotné problémy, cukrovku a leukémiu musí viac chrániť. „Teraz cez lockdown, keď nemôžem predávať, mi finančne pomáhajú z NOTA BENE,“ hovorí. Aby si predajcovia mohli udržať strechu nad hlavou v ťažkých časoch, pomáhajú združeniu darcovia, ktorí prispeli na zbierku www.pomahatjelahke.sk.

Psy sú jeho miláčikmi. Koronavírusovej nákazy sa obáva aj preto, že nevie, kto by sa o ne postaral, keby ochorel. Tara, ktorú našiel ako malú v parku, bude mať už dvanásť rokov. Päťročného Benyho našiel ešte slepého. Prežil vďaka tomu, že ho Tara odchovala.

„Nikdy som si nemyslel, že by som sa mohol dostať na ulicu. Ale môže sa tam dostať každý. Stačí, že stratí prácu. Po tejto pandémie môžeme očakávať, že bude veľa bezdomovcov,“ myslí si Joshua. Je

veľmi vďačný mestu za šancu na nový život v mestskom byte. „Prial by som všetkým ľuďom bez domova, čo prišli o existenciu, aby sa im pomohlo takouto formou. Verím, že bezdomovectvo by potom vymizlo.“

Projekt Dostupné bývanie

Mesto Bratislava ako prvé z miest na Slovensku v spolupráci s organizáciami Proti prúdu, Vagus a Návrat poskytlo v rámci pilotného projektu deviatim domácnostiam v bytovej núdzi bývanie so sociálnou podporou na princípoch prístupu housing first. Šesť ľudí bez domova a tri rodiny v bytovej núdzi tak majú vďaka stabilnému bývaniu v mestských nájomných bytoch a sociálnej podpore bezpečný priestor na zlepšenie svojej situácie a budovanie domova. Cieľom projektu je aj nastavenie procesov a testovanie prístupu housing first v prostredí slovenskej samosprávy.

V projekte Dostupné bývanie poskytuje naše občianske združenie Proti prúdu intenzívnu podporu priamo v bývaní štyrom klientom. Do projektu vkladá svoje štvorročné skúsenosti z pilotného projektu Bývanie Sociálnej nájomnej agentúry. Momentálne podporuje OZ Proti prúdu sedemnášť predajcov v trináštych nájomných bytoch.

NOTA BENE

4 2021

Proti prúdu

33

Tancujúce božstvá

  Michal Novotný

Hoci je 21. storočie, v južnej Indii sa stále konajú obrady, pri ktorých vraj môžu do človeka vstúpiť posvätné božstvá. Dedinčania im vzdávajú úctu, aj keď sa v kostýmoch skrývajú herci z kasty nedotknuteľných, ktorým by za iných okolností nepodali ruku a samotný ich tieň by ich pošpinil.

Divoké bubnovanie sa rozlieha-
lo široko-ďaleko horúcou tropickou
nocou. Bolo nadránom. Do dediny
Padannappuram, stratenej kdesi na
juhozápade Indie na Malabarskom
pobreží Keraly, som pricestoval tromi
lietadlami, rozhrkanými autobusmi
a rikšou. „Vstávaj, už je čas,“ zobudil
ma Shyamanth. Dnešná noc je preň-
ho a jeho susedov jedinečná. Hneď za
domom začína posvätný háj kavu, kde
sídli božstvá Theyyam. Môže ich byť
až štyristo druhov. Ale tolko by sa ich,
pochopiteľne, do malého hája kokoso-
vých paliem nevošlo.

V jednom háji kavu žije bohov len
niekoľko, ale takých posvätných le-
síkov nájdete v okolí mesta Kannur
veľa. V posledných rokoch časť z nich
vyrúbali, aby uvoľnili priestor novým
stavbám v rýchlo sa rozrastajúcej, pre-
ľudnenej krajine. „Starí ľudia sa obá-
vali, že božstvá zahynú,“ vysvetľuje mi
Shyamanth. Lenže tisíce rokov starý
kult nemôže zahubiť zopár zofatých
paliem. Božstvá sa jednoducho pre-
sťahovali a dnes obývajú napríklad
svätyňu, postavenú pri rušnej želez-
ničnej stanici.

Z kasty nedotknuteľných

Úzkou uličkou ma vedie Shya-
manthov bratranec Abhilash k domu
brahmanov, kňazov, ktorí strážia po-
svätý háj. Na cestu si svietime mo-
bilmi. Abhilash je racionálny mladý
muž. Pracuje ako ajťák v indickej ná-
mornej akadémii a teší sa, že po pia-
tich rokoch praxe bude môcť vyraziť
za kariérou do Dubaja alebo Saudskej
Arábie, kde si oveľa lepšie zarobí. Na
dvore brahmanov to však vyzerá ako
v Indii v dobách maharadžov ešte pred
príchodom Európanov. Muži sú bosí
a oblečení len v dlhých bielych saron-
goch. Ženy sa na dnešnú noc vymódili
do svojich najlepších sári. Prípravy na
rituál začali už včera. V kuchyni pod
holým nebom buble v obrovských kot-
loch na ohni kari a ryža, obďaleč prská
olej v panvici pri smažení indickej ob-
doby našich fašiangových šišiek. Nad
stolom sa v rukách polonahého kuchá-
ra neuveriteľne rýchlo mihá veľký nôž,
pred ktorým je pripravená veľká kopa
zeleniny. Kuchári musia nakrmiť de-
siatky ľudí. Práca im ide pekne od ruky.
„Poď ochutnať,“ ponúka mi brahman
gulôčky prasad, obetné jedlo priprave-
né z kokosu a orechov. Rozplývajú sa

na jazyku a sú veľmi sladké. Miestne
božstvá majú očividne rady sladkosti.

V stane na dvore leží na zemi muž
a pomocník mu na tvár tenkým štet-
com maľuje nesmierne zložité vzory.
Ležiaci je z najnižšej kasty nedotknu-
teľných. Nečistých. V hinduistickom
kastovom systéme vykonávajú nedo-
tknuteľní tie najšpinavšie práce a všet-
ci nimi opovrhujú. Kastový systém
bol síce zrušený ústavným zákonom
v roku 1950, ale aj po sedemdesiatich
rokoch stále rozdeľuje obyvateľov Indie.
Tí dodnes veria, že prítomnosť, alebo
už len tieň nedotknuteľných môže spô-
sobiť rituálne poškvrnenie, ktoré sa
niekedy trestá smrťou.

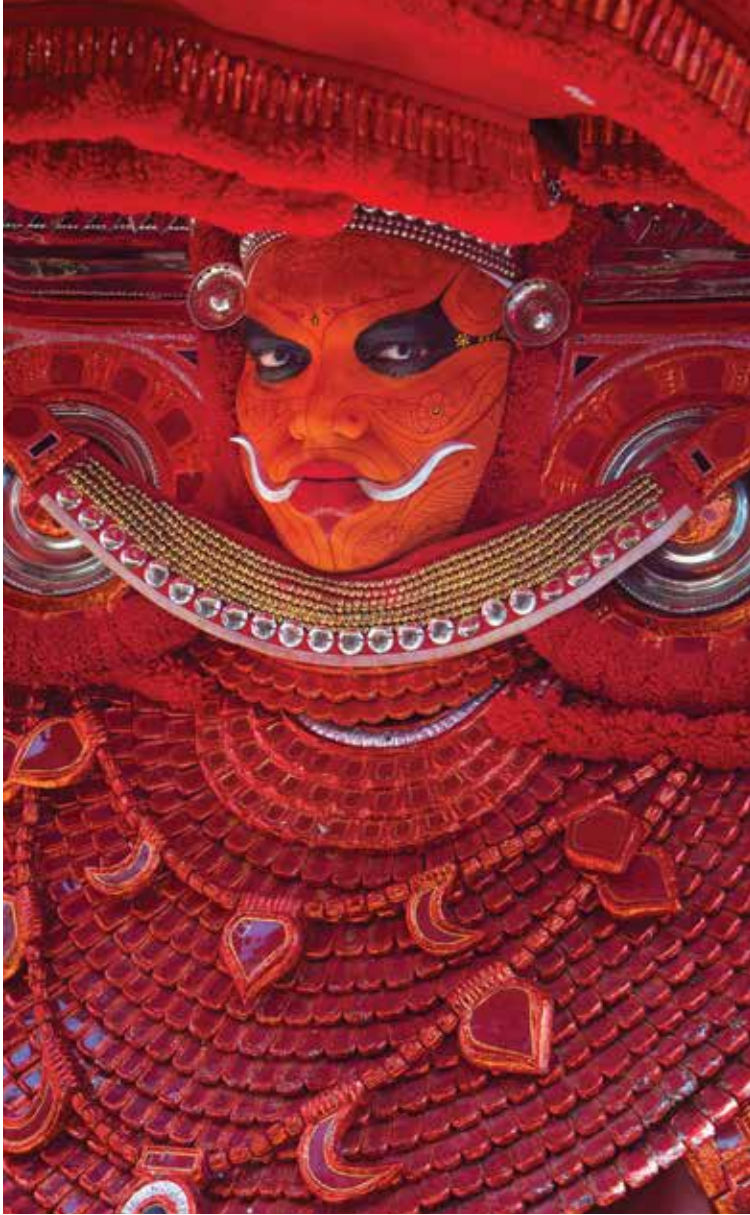
Nedotknuteľní sa od októbra do
júna nechávajú najímať na rituály,
počas ktorých hrajú pred príslušník-
mi vyšších kást tie najdôležitejšie bož-
stvá. Kočovné spoločnosti, ktoré rituály
predvádzajú, tvoria speváci, tanečníci,
bubeníci, maskéri. Skupina piatich až
desiatich umelcov obvykle dostane za
predstavenie honorár päťsto rupií, čo
je v prepočte asi šesť eur. Ďalších pri-
bližne 130 eur dostanú od veriacich vo
forme darov.

Z takéhoto umenia rozhodne ne-
zbohatnú.

Svedok zázraku

Keď je budúce božstvo – figurant
z radov nedotknuteľných – konečne
zamaskované, prichádza čas na zložitý
kostým. Muža balia do dlhých pruhov
látky, dávajú mu rôzne sukne, kazajky,
čepce, členky, náramky na ruky a na
nohy. Až sa mi nechce veriť, koľko sa
toho na jedno božstvo vojde. „Bude to
bohyňa Rakhteswari,“ úctivo mi šepká
do ucha Abhilash. Pozorne sa snažím
nájsť nejaké ženské črty, ale vôbec by
mi nenapadlo, že sa dívam na bohyňu.
Nezabudnite, že podľa sukne sa to spo-
znať nedá, keďže sú všetci muži okolo
oblečení len v sarongoch, čo je vlastne
dlhá sukňa. Nakoniec pomocníci na-
sadia tanečníkovi niečo ako obrovský
páví chvost, zostrojený predošlý večer
z ohybných vetiev a prepletených pal-
mových listov.

Znovu sa rozvíria bubny, brahmani
zapália pochodne a počas divokého
tanca vstúpi medzi kočovných taneční-
kov bohyňa Rakhteswari z posvätného

hája. Je to fascinujúce divadlo. Kostým
musí byť strašne ťažký, napriek tomu
sa však bohyňa takmer vznáša nad
zemou. Bubny už privolali dedinča-
nov z okolia. V posvätnej úcte sledujú
božstvo, ktoré sa im takto zjavuje iba
raz do roka.

Po tanci si bohyňa sadne na malú
stoličku. Prichádza hlava rodiny brah-
manov so synom, klaňajú sa a prináša-
jú dary. A teraz som svedkom skutoč-
ného zázraku. Muž z najvyššej kasty
kňazov vzdáva úctu dalitovi z najúbo-
hejšej kasty indických občanov. Nor-
málne by mu nepodal ruku, nejedol
by s ním pri jednom stole, nesmel by
spať v jeho dome. A Šiva s Višnuom ho
chráň pred takou hanbou ako vziať si
jeho dcéru! Ale teraz pred ním stojí
a prosí ho, aby bohyňa Rakhteswari po-
čas celého ďalšieho roka ochraňovala
jeho rodinu. Aby si zabezpečil jej pria-
zeň, dáva Rakhteswari dary a peniaze.

Po požehnanie si prichádzajú ďalší
dedinčania a nakoniec aj moji kama-
ráti. Shyamanth už asi stihol poslať
pár fotiek zo svojej zrkadlovky cez wifi
rovno na Instagram a Abhilash si vzal
dnes v IT oddelení akadémie voľno.
„Myslíte, že vám bohyňa môže naozaj
pomôcť?“ pýtam sa chalanov, ktorí žijú
obomi nohami v 21. storočí. „Trochu
určite,“ odpovedá za oboch starší Ab-
hilash s istotou.

1 (str.34-35) Božstvá predstavujú tanečníci
z kasty nedotknuteľných.
2 Farby, ozdoby a látky urobili z človeka
božstvo.
3 Mužovi pred vystúpením maľujú tvár.
4 Božstvu, ktoré sa zjavuje len raz do roka,
nosia dedinčania dary.

Kristína s chlapcami s Vandou v brušku každý večer pozerajú na nebo. Tam niekde je ocko Jožko...

Ocko z neba

Lucia Bucheňová

Alan Hyža

Tak veľmi sa tešili. Bol máj 2020. „Doslova sme skákali od radosti, splnil sa nám sen,“ hovorí Kristína. No v očiach sa jej namiesto iskričiek šťastia hromadia slzy. Neubehol ani rok a všetko je inak. Hrozivo inak.

Vychutnávali si život. Boli ako jedno telo jedna duša. Tešili sa z dvoch zdravých synov, Samko má šesť, Miško tento mesiac štyri. Potulovali sa síce po prenájmoch, vystriedali ich sedem, ale láska sa v tejto rodine dala naozaj krájať. „Jožko bol mojím osudovým chlapcom, viem to.“

Vlani v máji im konečne schválili úver a kúpili si starší dom. Vlastnú strechu nad hlavou! Dom, o ktorý by mnohí ani pohľadom nezavadili, bol pre mladú rodinu najkrajší na svete. „Bol náš, mali sme svoje hniezdočko! Manžel Jožko bol zručný, roboty sa nebál a okamžite sa pustil do prerábky zničeného baráku.“ Zasadili aj stromy, najmä jablone a podarilo sa im splodiť po dvoch synoch aj vytúženú dcérku. Narodí sa v polovici mája. „Bude to Vanda,“ skloní mladá žena hlavu a so smutným povzdychom si hladká rastúce bruško. „Všetko malo byť úplne inak...“ a slzy sa jej už kotúlajú po lícach. Dievčatko už svojho ocka nespozná, bude o ňom vedieť len z fotiek a videí, mama jej bude hovoriť, ako veľmi sa ocko na ňu tešil, ako jej chcel urobiť ružovú izbičku, ako by postavil na dvore detské ihrisko pre Samka, Miška a Vandu. Mama bude všetkým trom deťom už len ukazovať hore na hviezdíčku a zdôrazňovať, že to je ocko a dáva na nich pozor z nebička.

Jozef v októbri oslávil štyridsiatku, hovoril, že mu začínajú najlepšie roky. Bude si užívať rodinu a dom. Do Vianoc sa mu podarilo dať do gruntu barák zvnútra. „Všetko robil sám, prišiel z práce domov a pokračoval v druhej sichte tu. Na jar sme chceli začať s vonkajškom.“ V januári však začali manželia hnačkovať, covidové testy vyšli pozitívne. Prišli teploty, zatiaľ čo u tehotnej Kristínky sa príznaky nestupňovali, Jožka chytil kašeľ, horúčky sa šplhali do vysokých čísel, až napokon s ťažkým obojstranným zápalom pľúc skončil v špitáli. Spočiatku si manželia posielali láskyplné a povzbudivé smsky. Verili. Veď Jozef nepil, nefajčil, nemal diagnózy. Ani covid nepodceňovali. Ešte v prvej vlne, keď krajina nebola pripravená na rúška, si kúpili šijací stroj a nie Kristínka, ale Jožko sa s ním naučil narábať. „Začal šiť rúška, rozdával ich druhým, dokonca bol v práci prvý, ktorý prišiel s rúškom na tvári, aj keď to ešte nebolo povinné. A pozrite sa, už ho niet,“ skloní hlavu čoskoro trojnásobná mama. Po týždni na kyslíku ho v nemocnici napojili na umelú pľúcnu ventiláciu. Kristínka mi číta poslednú správu od manžela, kde jej už naznačuje, že to asi nedá, že to neudýcha. Potom ešte dvakrát stroho odpísal „ok“ a koniec. „Keď mi on sám napísal, že sa bojí, že to nedá, dostala som strach. Bolo to ako zo zlého filmu. Nie, on predsa nemôže odísť, my ho tu čakáme, veď pred dvomi týždňami ešte vrtal policu v dome, veď on mal byť pri pôrode Vandy... Zrazu mi len zavolali, že zomrel. Môj Jožko.“

Na druhý deň to oznámila chlapcom, smutnú správu zvládli dobre. „Ale neviem, čo sa v ich hlavičkách odohráva,

neplačú, deti sú statočnejšie ako dospelí, starší Samko je však trochu vzpurnejší, uvidíme.“ Pochovali ho, ako Kristínka hovorí, „na zvieratko“, v igelitoch, bez posledného pohľadu na milovanú osobu. „Truhla sa nesmela odkryť, ťažké to bolo a je.“

Budú to už dva mesiace, čo je z Kristíny vdova. Každý deň chodí s chlapcami „na dom“, kfmia sliepky, majú tam psa, varí obed, dnes budú palacinky. „Každý šuflík, ktorý otvorím, každý klinec, kľučka mi pripomína Jožka. Presadil si velikánsky televízor, že bude dominovať obývačke, mne tam teraz dominuje jeho fotka, Taký bol, ako ho vidíš, usmiaty, dobrácky výraz, chlap, ktorý bol živelný, z ktorého sršal život.“ Zatiaľ sa tam neodvážila spať, prichýlili ju rodičia v panelákovom trojizbáku, ale po pôrode už plánuje úplný návrat do domu. Predať ho nechce. „Veď to je kus Jožka.“ Ošarpaný zovňajšok nerieši, Kristína vie, že ju čakajú ťažké časy. V septembri ide Samko do prvej triedy, ako jeho doviežť na ôsmu do školy, Miška do škôlky a bábätku nariadiť, aby neplakalo, nezdržovalo – to si nevie vôbec predstaviť. „Neviem, ako to zvládnem. Ale musím. Rodičia pomáhajú, chodia však ešte do práce, nemôžem sa na nich večne spoliehať.“ Po tragédii schudla pár kil, ale bábätko je v poriadku, už sa naň opäť začína tešiť, pretože po Jožkovej smrti jej na chvíľu rastúce bruško prišlo ako nesmierna záťaž. Smutná mamina je vďačná mnohým, ktorí jej pomohli, manželovi kolegovia urobili medzi sebou zbierku a priniesli jej štyristo eur, kamarátky pripravili výbavu pre malú Vandu, aktuálne však musí vyžiť z 320 eur. Vdovský sa vybavuje, ale závätnú sumu nemusí čakať. Do práce ísť nemôže, na rade je materská „dovolenka“. „Nikdy som si nemyslela, že ostanem de facto odkázaná na cudziu pomoc. Jožko mi chýba každý deň, plačem, keď Samko s Miškom zaspia, nezaslúžia si však nešťastnú mamu, keď už nemajú ocka. Nie som typ, ktorý by sa ľutoval, ale sú chvíle, keď mi to príde hrozne nespravodlivé, mám obavy z budúcnosti, nič si už neplánujem, covidu sa bojím ešte viac a želám si len jediné, aby ho nedostali moje deti...“

Časopis NOTA BENE poskytuje priestor OZ Medzi nami, aby pomohlo sociálne slabším rodinám a rodinám s postihnutým členom. Ide o ľudí, ktorí sa nie vlastnou vinou ocitli v ťažkej situácii. Možno sa nájde niekto, koho príbeh mladej vdovy Kristínky osloví. Aj váš príspevok sa použije predovšetkým na úhradu nákladov s bývaním, ale aj na bežné nákupy, príj. opravy domu. Ďakujeme!
Číslo účtu: 4040218205/3100 (Primabanka). IBAN: SK85 3100 0000 0040 4021 8205, SWIFT: LUBA SKBX. Pripíšte poznámku – Kristína.
Kontakt na OZ medzi nami: 0905 910 827 alebo 0905 240 389 (medzinami@zoznam.sk).

Uverejňované príbehy nie sú príbehmi predajcov NOTA BENE a prípadné otázky, prosím, adresujte OZ Medzi nami.

LITERÁRIUM

Petra Gettinga

Ked’ zamlčať je klamať

Umelcov pera nájde-me aj na miestach, kde by sme ich nečakali.

Ilustrácia: Petra Gettinga

Nobelovku za literatúru aj Cenu za foto-grafiu roka by som dal našej polícii. Pretože odfoťiť rómskych chalanov, ktorí nesú z lesa drevo, to chce talent. A ešte sa nezabudnúť pochváliť u Zuckerberga. To všetko za naše dane, v pracovnom čase, za nášho mlčania. Ono, niežeby sa malo kradnúť. Ale keď to robia papaláši v objeme miliónov, to kolty klesnú. A keď naše lesy drancuje drevomafia, takisto. Aj keď ich šéfovia roky poskakujú na stránkoch mafie ako marionety. Vtedy sa našej činorodej polícii tie činy akosi nehodia.

Ilustrácia: Zuzana Mojžišová

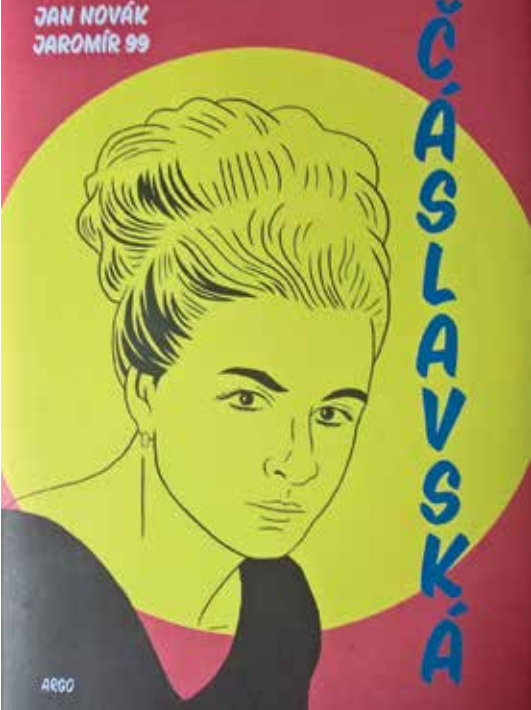
Odhalenie, ktoré sa zapíše zlatými písmena-mi do dejín kriminalistiky, sa týkalo „kusov dreva dlhých tri až štyri metre a s priemerom od 20 cm do 30 cm.“ Ešte ich aj prinútili zdvihnúť všetkých tých šesť brvien. Aby mala fotka kom-pozíciu. Aby boli lajky od všetkých zaprdených rasistov. Šesť brvien, ktoré zachránia ľudí od toho, aby v januárovej kose v chatrči nepomrzli.

Strážcovia zákona píšú: „Keď boli pristih-nutí pri čine, každý z nich si z neďalekého lesa niesol po jednom kuse rozštípeného stromu smrek.“ Je to ten originálny, nezameniteľný štýl, kde jazyk dostáva kopance z každej strany, slovesá trpia v trpnom tvare a dopĺňajú ich kvázimúdre výrazy, „osoby“ sú „závadové“ či „podozrivé“ a treba ich „ustáliť“ či „vyťažovať“. Čítame ďalej: „Z dôvodu nutnosti vykonávania ďalších úkonov za účelom objasnenia veci, boli podozrivé osoby zaistené. Podobne bola zais-tená aj drevná hmota.“

Tento skvost by mal byť súčasťou výučby literatúry. A vedľa dať verše Jaroslava Seiferta: „Když si vzpomenu, jak jsme bezmocně přihlíželi, zatímco odvlékali židy...“ Seifert v inej básni konštatuje: „Však dobře vím, že básník musí vždycky říci víc, než co je ukryto ve hřmotu slov. A to je poezie.“

Ilustrácia: Zuzana Mojžišová

Keď v roku 1956 vystúpil s odvážnym pre-javom, kde hovoril o zločinoch komunizmu a pýtal sa, či umelci sú naozaj len producentmi rýmov a pekných príbehov, dodal: „Smlčí-li spisovatel pravdu, lže.“ Nazdávam sa, že to neplatí len o spisovateľoch. Nezamlčujme.

Niekedy pripomínala vtáka

Ilustrácia: Zuzana Mojžišová

Najmä pri preskoku. Ale aj v ostatných disciplínach. Alebo keď vy-krúžila salto vysoko nad žinenkou. Akoby sa vzpierala zemskej príťažli-vosti. To bola zjavná podoba určená pre oči divákov. Ale československá športová gymnastka svetového mena Věra Čáslavská, lebo práve o nej je reč, pripomínala operencov aj niečím iným, oveľa dôležitejším. Vraví sa – byť slobodný ako vták. A ona veru bola. A bola ochotná pre slobodu mnohé obetovať. Aj to, čo iní pomerne odvážni ľudia obetovať nevládali.

Získala jedenásť olympijských medailí, štyrikrát sa stala majsterkou sveta, jedenásť ráz majsterkou Európy. Vznikli o nej filmy, knihy. Tou najnovšou je minuloročný komiks spisovateľa Jana Nováka a výtvarníka Jaromíra 99 z vydavateľstva Argo s jednoduchým názvom Čáslavská. Pre týchto dvoch pánov je to už v poradí tretia spolupráca, predtým vo dvo-jici vytvorili veľmi úspešné komiksové príbehy Zátopek a Zatím dobrý o bratoch Mašínovcoch.

Čáslavská je kniha životopisná. Začína sa v roku 1964 odchodom čes-koslovenskej výpravy do Tokia, kde mladej Věre prvý raz v kariére zavesili na krk zlatú olympijskú; končí sa koncom, podľahnutím chorobe. Let medzi týmito dvoma bodmi je ovenčený športovými úspechmi, láskou, tichým protestom proti okupácii Československa pred preplnenou halou, podpísaním dokumentu Dva tisíce slov (leto 1968), ktorý bol namierený proti sovietskemu vplyvu v Československu, materstvom... Ale bol to aj čas vrúbený hlbokými partnerskými nezhodami, politickým prenasledo-vaním totalitnej moci, dlhodobými depresiami spojenými s tragickými rodinnými udalosťami... Naplnený a bezo zvyšku využitý čas.

Novák/Jaromír 99 sú zohraté duo. Staršie čitateľky a čitateľov, ktorí s najväčšou pravdepodobnosťou príbeh slávnej športovej gymnastky poznajú, nenudili, naopak, známe osviežila najmä moderná forma ko-miksu. Mladších zas osobnými dejinami úzko napojenými na udalosti veľkej histórie previedli zrozumiteľne, vykreslili svoju hrdinku uveriteľne a – hoci na ploche papiera – viacrozmerne.

Komiksové knihy čoraz väčšmi prestávajú byť iba zábavným žánrovým literárno-výtvarným modelom a stávajú sa účinnou cestou na vyzropráva-nie s realitou spätých vážnych a hlbokých tém. Oplatí sa ich čítať a pozeráť.

Daniel Pastirčák

Let do neistoty

Svet sa ocitol v stave chronickej neistoty. Skon-centrovalo sa pre nás to, čo bolo vždy pravdou. Život nemáme v rukách. Utvára sa v prostredí, ktorému ne-vládne. V priestore neistoty. V tej súvislosti si spo-mínam na leto pred mnohými rokmi. Pripravoval som sa v tom čase na záverečné skúšky z teológie. Predo mnou bola veľká výzva: stať sa duchovným a stať sa manželom. Mal som na to tie najnevhodnejšie dispozície. Trpel som úzkostnou neurózou. Nevládal som uniesť seba, ako som mal niesť zodpovednosť za cirkev, ako na seba zobrať zodpovednosť za budúcu rodinu?

Sedel som na strome, ponorený v modlitbe: „Čo mám urobiť?“ V mysli sa mi vynoril obraz: Sedeli sme s Jarkou v hniezde na strome. Hniezdo sa rozpadlo. Prepadli sme sa do prázdna. Padali sme tak dlho, kým sa nám ne-rozprestreli krídla. Nepadáme – letíme. Nesú nás neviditeľné vzdušné prúdy. Na svadobné oznámenie sme si vpísali text z knihy proroka Izaiáša: „Tí, ktorí očakávajú Boha, nadobúdajú novú silu. Vznášajú sa na krídlach ako orly.“ Vedeli sme: Už tu pre nás nikdy nikde nebude istota hniezda. V tej prázd-note sa však udržíme – naučíme sa opierať o neviditeľnú prítomnosť Boha.

Ilustrácia: Zuzana Mojžišová

Neuróza neskončila, a predsa sme sa vzali. Hoci mi chýbali všetky pred-poklady, prijal som povolanie kazateľa. Ak po polroku zistím, že to nedám, hovoril som si, rezignujem a budem sa živiť reštaurovaním. Keď hľadím na život, ktorý sa odohral, pripadá mi to ako zázrak. Nič z toho, čo sa stalo, by som si vtedy nebol vedel predstaviť.

Ilustrácia: Zuzana Mojžišová

Zuzana Uličianska

Tie veci s krídlami

Neviem nič dodať. Všetko už ospievali a vykreslili umelci všetkých dôb. Veď podobizeň vtáka z jasky-ne Hohle Fels v Nemecku má najmenej tridsaťtisíc rokov.

Ilustrácia: Zuzana Mojžišová

Obrazy duše, poslovia bohov, ktorí spájajú svet smrteľný a nesmrteľný. Svedkovia celebrityných krstov či zoslaní ducha, nositelia nádeje a mieru po všelijakých potopách sveta. Tí, čo v zobá-ku doniesli z praoceánu hrst' bahna, z ktorého vyrástla prvá pevnina. Symboly múdrosti, moci, vládcov. Tí, čo vedia, kedy a kam odísť, ale aj ako priletieť naspäť. Tí, čo nám dávajú predstavu o domove, do ktorého sa vracajú aj z obrovských diaľok. Tí, čo kradnú z neba božský elixír nesmrteľnosti a inšpirácie a prenášajú ho do vedomia ľudských bytostí. Hlasy našich inštinktov, ktoré nás volajú k znovuzrodeniu. Proste tí, čo dokážu lietať ďaleko a vysoko, ba ešte aj v letku zmeniť smer. Tie veci s perím, ktorým závidíme, ktoré nás tak tešia, keď láskavo zobkajú z našej misky slnečnicové semiačko... Bez ktorých by boli lesy desivými tíšinami a rána nudnými nemými filmami.

Ilustrácia: Zuzana Mojžišová

„Niet nič lepšie, príjemnejšie, ako vlastné krídla mať. Predstavte si, diváci, že niekto z vás by krídla mal, a ak by mal hlad a piesne tragické ho nudili, odletel by pekne domov ku dobrému obedu,“ utahoval si už Aristofanes z nás, bezkrídlatcov, v hre, ktorú celú venoval blaženému rodu letáčikov. A prečo vôbec tento antický autor snil o vláde božských vtákov, ktoré žijú bez groša a len tak si dobkajú sezam či mak? „Čo pod-vodov tým zamedzíte v živote,“ povzdychne si jeho hrdina na margo bezstarostného vtáčieho života.

Ilustrácia: Zuzana Mojžišová

Viem, je to len komédia.

Dorota Nvotová

Túžba po slobode

Čím by si chcela byť, keby si mohla byť zvie-raťom? Bežná otázka v detstve, a zhodou okolností sa ma to včera spýtala kamoška. Ja som síce odpovedala, že by som chcela byť krava v Indii, ale všetci ostatní zvyčajne povedia „orol“. Túžba po slobode, nespútanosti, dravosti... Veľmi oči-vidné želanie každého človeka. Ak by som dôverne nepoznala životy kráv v Indii, ich status, tiež by som tak odpovedala. Kto by už len nechcel lietať? Lietanie ako symbol slobody a vták ako symbol tvora, ktorý môže byť slobodný, nám asi nikdy z podvedomia neodíde.

Lenže málokto si uvedomuje tú opus-tenosť, samotu, akú táto sloboda prináša. A čím vyššie lietame, tým redší je vzduch, tým tmavšia obloha, tým ojedinelejší stret s inou, hoc aj lietajúcou bytosťou. Aj ja som chcela byť vták, ktorý lieta po svete, z kraji-ny do krajiny, z miesta na miesto... A vďaka tým železným vtákom sa mi to aj podarilo. Až za pár rokov som pochopila opustenosť, ktorá z tej slobody vyplýva. Lebo každý vták potrebuje hlavne zem. Nedá sa lietať bez oddychu, nedá sa lietať bez medzi pristá-tia, bez doplnenia zásob, bez spánku. Zem je dôležitejšia ako obloha, ako výšiny, ako tie odtrhnuté reťaze s okovami, čo sa nám hompálajú na nohách počas letu a ktorých štrngot nám pripomína väzenie, z ktorého sme úspešne utiekli vlastnou vynaliezavos-ťou a odvahou. Zem, domov aj domovina sú presne tie slová, po ktorých každý vták túži. Hniezdo, mláďatá, vôňa ich mladého peria a vtáčí partner, ktorý prinesie potravu, keď vták nevládze. A po dlhšom pobyte v hniezde opäť to volanie divočiny a slobody, ktoré nás núti hniezda načas, alebo navždy opúšťať.

Ilustrácia: Zuzana Mojžišová

Vták je nešťastná existencia. Neodporú-čam ju nikomu. Preto si vedome volím byť nabadúce krava v Indii. Zviera bez predátora, spokojné, keď nájde trochu odpadkov, v kto-rých sa rýpe, alebo, nedajbože, meter štvor-cový vyschnutej trávy. Okoloidúci ho zbožne potľapkajú po chrbátiku, a kam príde, tam je vítané. Zomrie prirodzenou smrťou, nikto ho nezje, nemláti, neviaže. Nepozná výšiny, ale pozná slobodu, pozná lásku a zázemie. Nám vtákom časom krídla slabnú. Hniezda sú opustené a schátrané a sloboda bez prí-chuti vzrušenia. Ostáva nám len vychovať svoje mladé trochu inak – s úctou k zemi, k hniezdu, k oddychu.

NOTA BENE

4 2021

Čítanie

40

NOTA BENE

4 2021

Stĺpčeky

41

ČIERNOBIELE

NOTA
BENE

1,40 €

POLOVICA PRE PREDAJCU

KÚPITE LEN U VÁŠHO PREDAJCU

KRÍŽOVKY

autor: Pavol Surovec	pokladňa (hov.)	ženské meno	rieka (špan.)		symetrála	šimpanz (zool.)	mäsožravý chrobák	štvrť Lonďýna	mužské meno	EČV Košice		kadiť	vrch nad Belehradom	nalom, ohni
pohrebná hostina				remeň							chyba materiálu			
				starostlivosť										
2. časť tajničky											exmetropola Barmy			
											utopil sa (kníž.)			
väčší zväzok slamy					obnažene					oznámil úradom				
					existoval, jestvoval					omnoho				
kancelárska skratka			pokým			MPZ Rumunská			sorta hrozna					
			starorímsky boh lásky			hromada			meno herca Hlaváčka					
	pravoslávny kňaz	múrik nad rimsou						farba na vajička				chem. zn. amerícia		
		obidva						maznáčik (angl.)				Adriána (dom.)		
druh citrusového ovocia							väčšia plienka						kód Mauretánie	999 rímskymi čísлами
							chem. zn. ruténia							
velikán					1. časť tajničky									
plynné skupenstvo vody					automatické poplašné zariadenie v automobile									

Nerob nič, čo sa prieči tvojmu svedomiu, ani [...]. Lev Nikolajevič Tolstoj (ruskú spisovateľ, 1828-1910)

Vylúštenie z minulého čísla: Snívať znamená mať aspoň [štipku nádeje]. GERHARD TERSTÉGEN (nemecký teológ 1697 – 1796)

Kódex predajcu

1. Predajca nosí preukaz so svojim registračným číslom a fotografiou pri predaji na viditeľnom mieste.
2. Predajca predáva časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedeným na preukaze.
3. Predajca predáva časopisy na určenom predajnom mieste uvedenom na jeho preukaze.
4. Predajca predáva časopisy za oficiálnu cenu uvedenú na titulnej strane časopisu.
5. Predajca predáva časopisy spôsobom, ktorý neobťažuje okoloidúcich (je triezvy, čistý, upravený, slušný).
6. Predajca sa zdržuje na predajnom mieste bez detí do 16 rokov.
7. Predajca aktívne pracuje na zlepšení svojej sociálnej situácie a riadi sa pokynmi sociálneho pracovníka.
8. Predajca v Bratislave je povinný nosiť aj oficiálnu vestu s logom NOTA BENE. Začiatovník vestu nemá, iba špeciálny preukaz platný v daný mesiac.

Kódex kupujúceho

zostavil predajca NOTA BENE Peter Patrónsky

1. Preverte si preukaz predajcu, na ktorom je uvedené registračné číslo, fotka.
2. Kupte časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedenom na preukaze predajcu.
3. Predajcu si starostlivo vyberte.
4. Neplaťte viac, ako je uvedené na časopise, pokiaľ sa tak sami nerozhodnete.
5. Zoberte si svoj zaplatený časopis.
6. Časopis po prečítaní darujte alebo znehodnoťte tak, aby sa nedal znova predat.

NOVÁ KNIHA

NOTA BENE

14 príbehov
inšpiratívnych
osobností
zo Slovenska

KUPOJTE U PREDAJCOV
NOTA BENE

- Pouličný časopis NOTA BENE začal vychádzať v septembri 2001. Vydáva ho občianske združenie Proti prúdu ako svoj hlavný projekt na pomoc ľuďom, ktorí sa ocitli bez domova alebo im hrozí strata ubytovania z finančných dôvodov. Cieľom je aktivizovať ľudí bez domova, pomôcť im získať sebaúctu, dôstojný príjem, pracovné návyky a sociálne kontakty. Ulohou NOTA BENE je tiež kampaň na pomoc ľuďom bez domova.

- Predajca časopisu musí byť registrovaný v OZ Proti prúdu alebo partnerskej organizácii mimo Bratislavy. Pri registrácii dostane 3 kusy časopisov zdarma, všetky ostatné si kupuje za 1,20 € a predáva za plnú

sumu 2,40 €. Je povinný nosiť preukaz, v Bratislave aj oficiálnu vestu a dodržiavať kódex predajcu (pozri str. 42). Ak zistíte, že niektorý predajca porušuje pravidlá, prosím informujte nás alebo partnerskú organizáciu.

- OZ Proti prúdu v rámci integračného projektu NOTA BENE poskytuje predajcom ďalšie služby: základné a špecializované sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, podporu streetworkera na predajnom mieste, právne poradenstvo partnerskej advokátskej kancelarie, tréningy, skupinové stretnutia a workshopy, prístup do kupónového motivačného sociálneho obchodu, príspevky na

lieky, internet, PC a telefón zadarmo pre vybavovanie práce, bývania a úradných záležitostí, úschovu peňazí a úradných listín a možnosť využívať korešpondenčnú adresu o. z. na zasielanie osobnej pošty.

- OZ Proti prúdu od roku 2001 realizuje pilotné projekty v oblasti riešenia bezdomovectva, iniciuje systematické a legislatívne zmeny na národnej úrovni, vydáva knihy z pera ľudí bez domova, organizuje odborné konferencie a vydáva odborné publikácie. Je členom siete pouličných časopisov INSP, organizácie FEANTSA a Slovenskej siete proti chudobe. Viac na www.notabene.sk.

Manažment Proti prúdu: riaditeľka Zuzana Pohánková, 0917 275 812. Štatutárne zástupkyne: Zuzana Pohánková, Sandra Pazman Tordová. **Program NOTA BENE:** šéfredaktorka Sandra Pazman Tordová - 0905 143 651. **Sociálni pracovníci:** Peter Kadlečík - 0907 733 388, Barbora Sekelská - 0905 440 878, Belinda Fulierová - 0911 654 411, Zuzana Olšinová, Erik Kapsdorfer, Peter Kováč, poradcovia@notabene.sk. **Ekonomické oddelenie:** Boris Fandák - 0911 209 559. **Administratíva:** Alena Hanáková - 0905 956 231, Zuzana Butkovská - 0905 952 471. PR, fundraising: Tomáš Dobrovič - 0915 779 746 **Personálne oddelenie:** Hana Hochel - 0905 440 764. **Program BÝVANIE:** Ivan Lorenc - 0905 376 109, Barbora Žiaranová - 0905 595 520, Rebeka Káplóczká - 0908 268 034. **Program ADVOKÁCIA:** Nina Beňová - 0908 434 826. **Grafické spracovanie časopisu:** Pavol Čejka. **Jazyková korektúra:** Miroslava K. Valová. **Tlač:** Polygrafické centrum s.r.o. **Emaily:** meno.priezvisko@notabene.sk.

Mesačník NOTA BENE, 21. ročník, 4/2021. **Vydavateľ:** OZ Proti prúdu, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/5262 5962, www.notabene.sk. **IČO:** 360 68 781, IČ DPH: SK2021585731, **číslo účtu:** 266 34 750 14/ 1100 Tatrabanka, **IBAN:** SK 21 1100 0000 0026 6347 5014, **BIC (SWIFT):** TATRSKBX. **Registrácia** na MV SR dňa 20. 3. 2001, číslo spisu: VVS/1-900/90-17945, na MK SR pod číslom EV 3665/09 ISS N 1335-9169.

Organizácie zabezpečujúce realizáciu integračného projektu NOTA BENE na Slovensku:
BRATISLAVA (od roku 2001): O. z. Proti prúdu, vydavateľ NOTA BENE, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/5262 5962, poradcovia@notabene.sk, www.notabene.sk, **BANSKÁ BYSTRICA** (2003): Sociálno-charitatívne centrum Ivana Šedibu, prevádzkovateľ: Územný spolok SČK, Pod Urpínom 6, 974 01 Banská Bystrica, Kleniarová Hana, 0907 403 123, socialne.redcross@gmail.com, **BARDEJOV** (2017): Centrum sociálnych služieb, Toplianska 9A, 085 01 Bardejov, Mgr. Martin Jutka, 0901 713 903, jutka.martin@gmail.com **ČADCA** (2006): Dom charity sv. Gianny, prevádzkovateľ: DCH Žilina, Kukučínová 4, 022 01 Čadca, Katarína Melicháčová, 0918 874 839, 041/432 40 88, dchgianna.ca@gmail.com, **HLOHOVEC** (2009): O. z. Pokoj a dobro, Pribinova 51, 900 28 Hlohovec, Pavol Šoka, 033/742 3827, viera.vavrova@dzu.sk, **HOLÍČ** (2009): Azylový dom Emauzy, prevádzkovateľ: N. o. Krížovatky, Holíč, Michal Sedláček, 034 668 3110, michal.sedlacek@gmail.com, emaury@stonline.sk, **KOŠICE** (2003): Charitný dom sv. Alžbety, prevádzkovateľ: ADCH Košice, Bosáková ul. Košice, Marek Lengyel, 0910 842 182, notabene.kosice@gmail.com, **LEVICE** (2005): O. z. Miesto v dome, Kpt. Nálepku 125, 934 01 Levice, Mgr. Ľubica Prištiaková, 036/622 15 86, mvd@miestovdome.sk, **LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ** (2010): Mestský úrad Liptovský Mikuláš, Štúrova 1989/41, 031 42 Liptovský Mikuláš, Mgr. Veronika Bániková, 044 556 5324, veronika.banikova@mikulas.sk, **MALACKY** (2006): Azylové centrum Betánia, prevádzkovateľ: N. o. Krížovatky, Ľudovíta Fullu 16, 901 01 Malacky, Viera Hujíková, 034 772 2457, centrumbetania@gmail.com, www.krizovatky.eu, **NITRA** (2003): Dom charity sv. Rafaela, prevádzkovateľ: DCH Nitra, Samova 4, 950 50 Nitra, Andrea Rončková, 0907 451 771, 037 772 1792, rafael.charita@gmail.com, www.charitanitra.sk, **PIEŠŤANY** (2005): ZSS Domum, Bodona 55, 921 01 Piešťany, Eva Papšová, 0915 400 577, 033/ 772 7687, domum@piestany.sk, **POPRAD** (2005): ZSS, prevádzkovateľ: O. z. Korene v spolupráci s MsÚ Poprad, Levočská 51, 058 01 Poprad, Marcela Michalková, 0910 890 488, 052/772 4209, socialne@msupoprad.sk, **PREŠOV** (2017): O. z. SOCIÁLNY PREŠOV, Sibírska 19, 080 01 Prešov, Mgr. Peter Németh, 0905740096, pietro@spire.sk **SVIDNÍK** (2016): Spoločnosť priateľov detí, mládeže a rodín Svidník, Dlhá 505/9, 089 01 Svidník, Mgr. Marek Fek, 0917 673 107, 0907 405 632, fekmarek@azet.sk, **TRENČÍN** (2016): ISKRA Trenčín, Dolný Šianec 1, 911 01 Trenčín, Pavol Juríček, 0948 343 163, pavol.juricek123@gmail.com **TRNAVA** (2006): ADCH Trnava, Hlavná 43, 917 01 Trnava, Soňa Pobiecka, 0948 091 011, maria.fabikova@charitatt.sk, sona.pobiecka@charitatt.sk, **VRANOV NAD TOPLOU** (2009): Charitný dom pre mládež, prevádzkovateľ: ADCH Košice, Lúčna 812, 093 01 Vranov nad Topľou, 0904 981 536, 057/443 1578, chdm.vranov@charita-ke.sk, **ŽILINA** (2003): Dom charity sv. Vincenta, prevádzkovateľ: DCH Žilina, Predmestská 12, 010 01 Žilina, Mgr. Gabriela Huliaková, 0918 314 197, 041/724 4795, dchvincent.za@gmail.com

NOTA BENE

NÁJDEME
DOMOV
AJ VAŠIM

2%

**Darujte 2 % z dane
o. z. Proti prúdu
vydavateľovi NOTA BENE**

Údaje o prijímateľovi:

Názov: **Proti prúdu**, Právna forma: **Občianske združenie**, IČO: **36068781**,

Sídlo: **Karpatská 3096/10, 811 05 Bratislava**

Predvyplnený darovací fomulár nájdete na www.notabene.sk/dve-percenta